

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, O. P. S., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**POSTAVENÍ PREZIDENTA REPUBLIKY V ČESKÉM
ÚSTAVNÍM SYSTÉMU Z HLEDISKA JEHO
HISTORICKÉHO VÝVOJE**

Autor práce: Bc. Ladislav Vovesný
Studijní obor: Regionální studia
Forma studia: Kombinovaná
Vedoucí práce: doc. PhDr. Lukáš Valeš, Ph.D.
Katedra: Katedra společenských věd

2013

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, na základě vlastních zjištění a s použitím odborné literatury a materiálů uvedených v této práci.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění.

.....

Velice děkuji vedoucímu bakalářské práce panu doc. PhDr. Lukáši Valešovi,
Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

ABSTRAKT

VOVESNÝ, L.: *Postavení prezidenta republiky v českém ústavním systému z hlediska jeho historického vývoje : bakalářská práce*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2013. – 74 s. Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Lukáš Valeš, Ph.D.

Klíčová slova: pravomoci prezidenta, postavení prezidenta, ústavní systém, historický vývoj

Bakalářská práce analyzuje postavení prezidenta republiky v ústavních textech z pohledu historického vývoje. Identifikuje hlavní rysy parlamentní formy vlády a určuje základní typologii parlamentních režimů. Předkládá komplexní informace o postavení prezidenta republiky v českém ústavním systému se zřetelem na komparaci jednotlivých pravomocí a rozsahu výlučných pravomocí v jednotlivých ústavních dokumentech od vzniku první samostatné Československé republiky do vzniku samostatné České republiky. Hodnotí postavení, význam a změny, k nimž v průběhu vývoje a utváření funkce prezidenta republiky došlo. Posuzuje změny, ke kterým došlo v souvislosti s nově zavedenou přímou volbou prezidenta, a jejich dopad na povahu ústavního systému. Jelikož je práce teoretického charakteru, vychází především z výrazně většího zastoupení odborné literatury, a to i zahraniční, a legislativních dokumentů.

ABSTRACT

VOVESNÝ, L. *The position of the President in the Czech Constitutional System from the Historical Viewpoint : Bachelor thesis*. České Budějovice: The College of European and Regional Studies, o. p. s., 2013. – 74 p. Supervisor: doc. PhDr. Lukáš Valeš, Ph.D.

Key words: powers of the president, status the president, the constitutional system, the historical development

The aim of this bachelor work is to analyze the status President of the Republic in constitutional texts in terms of its historical development. Identifies the main features of a parliamentary form of government and defines the basic typology of parliamentary regimes. It presents comprehensive information on the position of President of the Republic in the Czech constitutional system with regard to the comparison of the powers and scope of the exclusive powers of the constitutional document after the first independent Czechoslovak Republic to the establishment of the independent Czech Republic. Evaluates the status, importance, changes that have occurred in the course of development and the formation of the office of President of the Republic occurred. Evaluate the changes that have occurred in the newly established direct vote president and the impact on the nature of the constitutional system. This work is rather theoretical, and that is why it is mainly based on a professional literature, including a foreign one, furthermore it is based on various legislative records, and on the E-sources.

OBSAH

ÚVOD	8
1 CÍL A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	9
2 HLAVNÍ RYSY PARLAMENTNÍ FORMY VLÁDY	12
3 PRAVOMOCI PREZIDENTA REPUBLIKY VE VYBRANÝCH EVROPSKÝCH STÁTECH	16
3.1 Prozatímní ústava.....	17
3.1.1 Okolnosti a způsob vzniku ústavy	17
3.1.2 Vlastnosti a obsah ústavy	19
3.1.3 Pravomoci prezidenta	20
3.2 Ústavní listina Československé republiky z roku 1920.....	22
3.2.1 Okolnosti a způsob vzniku ústavy	22
3.2.2 Vlastnosti a obsah ústavy	24
3.2.3 Pravomoci prezidenta	26
3.3 Doba nesvobody 1938 až 1945.....	29
3.3.1 Období „druhé“ Československé republiky	29
3.3.2 Období Protektorátu Čechy a Morava	30
3.4 Ústava Československé republiky z roku 1948.....	31
3.4.1 Okolnosti a způsob vzniku ústavy	31
3.4.2 Vlastnosti a obsah ústavy	33
3.4.3 Pravomoci prezidenta	36
3.5 Ústava Československé socialistické republiky z roku 1960.....	36
3.5.1 Okolnosti a způsob vzniku ústavy	36
3.5.2 Vlastnosti a obsah ústavy	38
3.5.3 Pravomoci prezidenta	39
3.6 Ústava České republiky z roku 1992.....	40
3.6.1 Okolnosti a způsob vzniku ústavy	40
3.6.2 Vlastnosti a obsah ústavy	43
3.6.3 Pravomoci prezidenta	46

4 ZAVEDENÍ PŘÍMÉ VOLBY PREZIDENTA REPUBLIKY A DOPAD NA POVAHU ÚSTAVNÍHO SYSTÉMU	49
ZÁVĚR.....	54
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	57
SEZNAM ZKRATEK	62
PŘÍLOHY	63

ÚVOD

Téma bakalářské práce jsem si zvolil na základě aktuálnosti vybrané problematiky, kdy teprve v roce 2012 byla uzákoněna přímá volba prezidenta republiky. V souvislosti s tímto novým prvkem v rámci Ústavy České republiky a poupraveným právním řádem se objevilo množství otázek v oblasti problematiky postavení a rozsahu současných kompetencí či pravomocí hlavy státu, a to pramenících i z historického vývoje této problematiky.

Slovo prezident je původem z latiny a pochází ze slova *praesidere*, jež znamená hájit, chránit, ochraňovat, poskytovat ochranu, ale i spravovat či velet. Prezident republiky je bezesporu velice důležitou státní funkcí, která si zaslouží zvýšenou pozornost a zevrubnou analýzu postavení této monokratické funkce. K tomu nejlépe poslouží bližší zkoumání českého ústavního systému a jeho historického vývoje se zaměřením právě na osobu ve státě vysoce postavenou – prezidenta. Hlava státu je již tradičně označována jako nejvyšší státní orgán ve státě, ale také za představitele či reprezentanta státu obecně. Lze konstatovat, že funkce hlavy státu požívá zvláštního postavení v rámci státu. Jednak díky funkcím ústavně politickým, jednak vyplývajícím i z historického vývoje a významu prezidenta jako autority v obecně společenské poloze.

Hlavní otázky, na které se práce pokouší hledat odpovědi, jsou jasné. Jak se v průběhu toku času měnilo postavení prezidenta? Do jaké míry je jeho úloha vnímána tak, jako kdysi? Určují postavení prezidenta pouze jeho pravomoci nebo jeho vliv překračuje zákonné rámce, které zpravidla bývají zakotveny v ústavě? Existuje v historickém kontextu presumpce, na základě které můžeme tvrdit, že máme silné prezidenty s významným postavením a nejedná se pouze o prezidenty s ceremoniální úlohou?

1 CÍL A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Práce si klade za svůj primární cíl představit komplexní informace o postavení prezidenta republiky v českém ústavním systému se zřetelem na komparaci jednotlivých pravomocí a rozsahu výlučných pravomocí v jednotlivých ústavních dokumentech od vzniku první samostatné Československé republiky do vzniku samostatné České republiky. Zhodnotit postavení, význam a změny, k nimž v průběhu vývoje a utváření funkce prezidenta republiky došlo.

Účelem práce je analýza, jejímž záměrem je pokusit se určit postavení prezidenta republiky z hlediska tradičního schématického pojetí politického dělení na moc výkonnou, zákonodárnou a soudní. Dále se zaměřuje na problematiku zavedení přímé prezidentské volby, a to zejména s ohledem na aktuální diskusi dotýkající se případné změny rozsahu pravomocí.

Zevrubně popsat postavení prezidentů a jejich pravomocí v ústavním systému v letech 1918 až do poslední novelizace ústavy z roku 2012 je úkolem značně náročným, nesnadným a naráží na celou řadu problémů. Během tak širokého časového úseku totiž logicky došlo k řadě institucionálních, politických a samozřejmě personálních proměn a obměn, které se dotýkaly jak samotných prezidentů, tak i úřadu prezidenta. Práce si neklade ambice komplexního pojetí dané problematiky, kdy je prakticky nemožné v rozsahu bakalářské práce vzhledem k rozsahu a šíři zkoumaného problému dojít komplexního naplnění stanoveného cíle.

Jelikož je práce teoretického charakteru, vychází především z výrazně většího zastoupení odborné literatury, a to i zahraniční, a legislativních dokumentů. Jedná se o publikace významných českých, ale i zahraničních, ústavních a teoretických právníků, státovědců, politologů, filosofů, historiků, atd. Jmenovitě se například jedná o publikace autorů Hanse Kelsena, Andrew Heywooda, Jána Grónského, Aleše Gerlocha, Jiřího Kunce, Václava Pavlíčka, Evy Broklové a mnohých dalších neméně významných. Prostudována byla i dobová literatura, jejíž autoři stáli u zrodu samostatného státu, tedy T. G. Masaryka a E. Beneše. Dále jsou samozřejmě použity elektronické zdroje, přičemž je zajištěna relevance informací použitých z těchto zdrojů, kdy se jedná o oficiální internetové stránky státních institucí.

V jednotlivých kapitolách jsou často používané pojmy, jež je vhodné si blíže představit a základně vymezit pro komplexní uchopení základních problémů.

To považuji za nezbytné vzhledem ke skutečnosti složitosti a možným nepřesnostem výkladu terminologie v práci používané. Jsou jimi mj. termíny ústava a ústavní pořádek. Ústavou se označuje ta část právního řádu, kterou se stát konstituuje. Co do obsahu ústava upravuje elementární *aquis* (práva či pravidla) organizace a činnosti státu a statusu občana v něm. Co do formy bývají předpisy upravující takové základní vztahy označeny za Ústavu nebo ústavní zákon. Ústavním pořádkem se rozumí ústava a souhrn ústavních zákonů a dalších pramenů práva.

V práci je využita řada metod zpracování tématu. Zejména je zde použita metoda historická, metody analýzy a komparace, analogie, dedukce a synchronní a diachronní komparace.

Kapitola druhá má čistě teoretický charakter, kdy ve zkratce představuje hlavní rysy parlamentní formy vlády a parlamentarismu obecně. Metodou analýzy objasňuje dělení moci ve státě a jak se k tomuto, dnes již klasickému, uspořádání dospělo. K dosažení tohoto cíle, byla použita i metoda historická. Zkoumá podobu vertikální a horizontální dělby moci v rámci ústavní formy vlády, resp. v parlamentním uspořádání vlády, a určuje základní typologii parlamentních režimů.

Třetí, rozsahem největší, kapitola detailně analyzuje a zároveň komparuje postavení prezidenta republiky určené jeho pravomocemi v jednotlivých ústavách od roku 1918 až do současnosti. Jedná se o nejdůležitější kapitolu a těžiště celé práce. Kapitola je chronologicky uspořádána a jednotlivé ústavní listiny logicky rozděleny do tří základních okruhů důležitých pro objasnění postavení prezidenta republiky v rámci nastaveného parlamentního systému formy vlády. Důležité faktory v objasnění postavení prezidenta republiky v rámci ústavních listin tkví v okolnostech a způsobu vzniku ústavy, vlastnostech a obsahu ústavy a v neposlední řadě v ústavně zakotvené pravomoci prezidenta. V kontextu historických událostí, které mohou ilustrovat dobovou situaci a zlomové momenty na politické scéně našeho státu, a způsobu, jakým bylo rozhodnuto o konstitucionálním uspořádání, lze zcela porozumět evoluci kompetencí prezidenta republiky určujících jeho postavení v dělení vlády v nejobecnějším slova smyslu. Analýza geneze ústavních listin tedy představuje elementární nezbytnost pro dosažení vytyčeného cíle. Jako hlavní předmět bylo vybráno pět ústavních listin z let 1918, 1920, 1948, 1960 a 1992, přičemž nebylo opomenuto ani na období nesvobody v letech 1938 až 1945, které nečekaně zasáhlo do systému demokratické vlády země. K dosažení stanoveného cíle zde byla použita celá, již výše zmíněná, škála metod zkoumání.

V poslední, čtvrté, kapitole se práce zaměřuje na nově zavedenou přímou volbu prezidenta a její dopad na povahu ústavního systému. Především je zaměřena na nový způsob volby prezidenta ve vazbě na to, zda došlo změnou ústavy k posílení již stávajících pravomocí či jestli přibyly pravomoci nové. Dále polemizuje i s myšlenkou zavedení případných nových pravomocí nebo jejich omezení. Zevrubněji je popsána, často opomíjená, imunita prezidenta, která do jisté míry taktéž určuje jeho postavení oproti požívání zvláštních výsad a imunit osob v rámci ostatních mocí ve státě.

2 HLAVNÍ RYSY PARLAMENTNÍ FORMY VLÁDY

Pro hladké fungování moderního demokratického uspořádání státu je nezbytně nutné určení dělby moci, nadřízenosti a podřízenosti, a jasné definování závazných pravidel jak pro stát, tak i pro jedince. Dělbou moci ve státě lze obhájit tvrzením, že příliš velká koncentrace moci by mohla zapříčinit více škod než užitku a mohla by se tím pádem stát až nebezpečnou pro celé státní uspořádání, kdy různé zájmové a společenské skupiny logicky prosazují své užší zájmy.

Základ myšlenky dělení státní moci položil již antický filosof Aristoteles ve svém díle *Politika*. Později, v době feudálních středověkých států, se státní moc třísčila do rukou tehdejších na sobě nezávislých politických aktérů – panovníka a církve. Za počátek změn tohoto upořádání lze bezpochyby označit Velkou francouzskou revoluci, jež dala vzniknout trojdílnosti moci státu v rámci této demokratické revoluce tak, aby se vytvořil nový řád, který nahradil monokratický typ orgánu za mnohočlenné svobodně volené kolegium (parlament).¹ Vzniká tak nové uspořádání a dělení státních mocí na více činitelů, kteří se navzájem omezují, kontrolují a vyvažují. S teorií dělby moci ve státě, kdy by se moc neměla koncentrovat pouze do rukou jedince (panovníka), přišel v 17. století anglický filosof John Locke, který razil přesvědčení, že moc panovníka má být rozdělena do dvou oddělených mocí – moci výkonné a moci zákonodárné. Touto myšlenkou se nechal inspirovat na začátku 18. století osvícenský francouzský filosof Charles Louis Montesquieu², který myšlenku Johna Locka dále rozšířil a rozpracoval na teorii tří základních mocí ve státě – moc výkonnou, moc zákonodárnou a moc soudní. Tento nový způsob politického myšlení uvedl v život a politickou praxi tzv. systém brzd a protivah (*checks and balances*), který známe i v dnešní době. Neznamená to ovšem, že by již dříve myšlenka rozdělení moci ve státě nebyla jedním z významných témat politických filozofů dobou starověku počínaje.

Obecně ve státě můžeme rozlišovat různé druhy dělby moci. Jako nejzákladnější členění se tedy užije dělení na horizontální a vertikální dělbu moci. Opodstatnění lze nalézt v chápání státu jako institucionalizované politické moci, která plní dané úkoly jak v rámci moci zákonodárné, tak i moci výkonné. Vertikální dělba moci vychází z přenášení moci v rámci více nižších a vyšších úrovní ve státě v rámci určité

¹ Blíže NEUBAUER, Z.: *Státověda a teorie politiky*. Praha, 2006. s. 202-206.

² Blíže DANICS, Š.: *Úvod do politologie na PA ČR*. Praha, 2006. s. 30-32.

organizační složky. Oproti tomu v horizontální dělbě moci se jedná o takové organizační složky státu, které svým postavením požívají moci svěřené jim např. ústavou a jsou v rámci organizačního uspořádání nejvýše postavenými orgány v hierarchicky uspořádaném modelu státní správy. Podle Proroka a Lisy se ústavní formy vlády v rámci horizontální dělby moci postupně vyvinuly do tří podob³:

- parlamentní systém vlády,
- prezidentský systém vlády,
- systém vlády parlamentu (shromáždění).

Pro účel bakalářské práce postačí zaměřit se na parlamentní systém vlády, jež lze taktéž označit za systém kooperativního výkonu moci. V současné době je tento systém nejrozšířenějším typem demokratického vládnutí nejenom v Evropě. To ale neznamená, že stát, který má parlament, je automaticky parlamentním režimem. Tento předpoklad by byl zcela mylný. Podle Kelsenovy definice parlamentarismu „*tvoření směrodatné státní vůle kolegiálním orgánem, voleným lidem na základě všeobecného a rovného práva hlasovacího, tedy demokraticky, podle principů většiny*“⁴, je tato definice značně vágní a nemůže pojmut všechny znaky, které parlamentarismus má.

Je vcelku logické, že parlamentní systémy se postupně rozvíjely v jednotlivých zemích odlišně a utvářela se tak různá specifika, která byla zapříčiněna např. geografickou polohou země, kulturou či historickou zkušeností apod. Prokop a Lisa dále uvádějí základní varianty, jež mohou vzniknout v rámci parlamentního systému vládnutí. Jedná se o⁵:

- britský parlamentarismus,
- parlamentarismus v ostatních konstitučních monarchiích (např. Belgie, Dánsko, Nizozemí, Španělsko a Švédsko),
- republikánský parlamentarismus (např. Maďarsko, Česká republika, Slovensko, Polsko),
- racionalizovaný parlamentarismus (např. Německo),
- prezidiální parlamentarismus - poloprezidentskou formu vlády (např. Francie, Rusko, Spojené státy americké).

³ PROROK, V., LISA, A.: *Politologie*. 1. vydání. Plzeň, 2003. s. 156-157.

⁴ KELSEN, H.: *Vom Wesen und Wert der Demokratie*. Tübingen, 1929. s. 28.

⁵ PROROK, V., LISA, A.: *Politologie*. Plzeň, 2003. s. 156-157.

Existují však i jiná členění. Podle Novotného lze typologii parlamentního režimu rozdělit následovně⁶:

- premiérský parlamentarismus, který je možné dále dělit na slabý (např. Německo) a silný (např. Velká Británie),
- parlamentarismus s převahou zákonodárního sboru (např. Francie),
- stranicky kontrolovaný parlamentarismus (např. Itálie).

Jednotlivé varianty se postupně utvářely v podmínkách monarchie. Teprve později byly uplatňovány i v demokratické formě státního zřízení. Určitá flexibilita, na níž se shodne jak Klokočka, Prorok a Lisa, tak i Kysela, je způsobena dualistickou strukturou výkonné moci, kdy jako důsledek spatřují osamostatňování vlády na panovníkovi a tedy na monokratickém uspořádání koncentrace moci v jeho rukou. Meritum tohoto tvrzení je v tezi, že prezident či panovník jsou reprezentativním článkem státu, nejsou hlavním nositelem v moci výkonné⁷.

Podle Klokočky by měl prezident vystupovat jako nezávislý a spravedlivý arbitr při mimořádných situacích a ve sporech exekutivy a legislativy⁸. Pomyslný trojúhelník v parlamentní formě vlády nejvyšších orgánů státní moci tvoří prezident, vláda a parlament.

Mezi základní charakteristiky či nejvýznamnější rysy parlamentního režimu patří⁹:

- politická odpovědnost exekutivy (resp. vlády) vůči legislativě (resp. parlamentu) a tudíž možnost za určitých okolností či podmínek vyslovit nedůvěru vládě,
- exekutiva není volena přímo a vláda je sestavena z členů parlamentu,
- závislost exekutivy na parlamentu – vláda musí mít důvěru parlamentu,
- spoluúčast vlády na utváření a procesu tvorby práva,
- možnost kontroly vlády parlamentem,
- vláda přímo kontroluje chod státní správy,

⁶ NOVOTNÝ, L.: *Politologie*. Praha, 2008. s. 97. V porovnání s KUBÁT, M. In CABADA, L. et al.: *Úvod do studia politické vědy*. Praha, 2002. s. 204-206.

⁷ Srovnání KYSELA, J. In SYLLOVÁ, J. et al. : *Parlament České republiky*. Praha, 2008. s. 27. KLOKOČKA, V.: *Ústavní systém evropských států*. Praha, 2006. s. 170-172. PROROK, V., LISA, A.: *Politologie*. Plzeň, 2003. s. 157.

⁸ KLOKOČKA, V.: *Ústavní systém evropských států*. Praha, 1996. s. 171-172.

⁹ Blíže FILIP, J., SVATOŇ, J., ZIMEK, J.: *Základy státovědy*. Brno, 2002. s. 153-157.

- parlament vystupuje jako nejvyšší zákonná moc ve státě,
- dualistická exekutiva – hlava státu a vláda (premiér nebo předseda vlády), přičemž prezident nenesse odpovědnost za svá politická rozhodnutí (viz kontrasignace vlády),
- v čele státu stojí prezident nebo panovník,
- hlava státu disponuje vlastními pravomocemi.

Hlava státu sice disponuje určitými pravomocemi, ale v parlamentním režimu bývá zpravidla pouze ceremoniální funkcí. Tudíž hlava státu, dle teorie, není aktivním aktérem politiky. Praxe ovšem bývá naprosto odlišná. Více bude tato problematika pravomocí a funkce prezidenta rozebrána v následujících kapitolách.

3 PRAVOMOCI PREZIDENTA REPUBLIKY VE VYBRANÝCH EVROPSKÝCH STÁTECH

Pojem ústava je podle Heywooda v obecné rovině chápána tak, že je „...souborem psaných nebo nepsaných pravidel, která mají stanovit povinnosti, pravomoci a funkce různých státních orgánů, upravit vztahy mezi nimi a definovat vztahy mezi státem a jednotlivce...“. V užším smyslu se ústava užívá „...na označení jednoho autoritativního dokumentu (psané ústavy), jehož cílem je kodifikovat hlavní ustanovení... a taková ústava je nejvyšším zákonem země...“¹⁰

Mocenské kompetence drtivé většiny moderních parlamentních demokracií, nejenom unitárních, jsou limitovány ústavou a ústavním pořádkem. Již v 18. století prohlásil známý anglický filosof a zástupce radikalismu Thomas Paine, že: „Vláda bez ústavy je moc bez práva“¹¹.

Sepsání ústavy lze chápat jako cíl a určitý zlom v politické kontinuitě, kdy po změně politického uspořádání státu nastává období odmítání řádu starého, nebo kdy starý řád selhal či se zhroutil a dochází k jeho nahrazení. Nejedná se však o nahrazení a změnu pouze částečnou. Jestliže chce určitý politický aktér usilující o změnu zcela proměnit tvář bývalého uspořádání, slouží k tomuto cíli sepsání nové ústavy, jenž sleduje nové přerozdělení moci, politické autority nevyjímaje. Podle Heywooda lze jednotlivé ústavy klasifikovat hned podle několika měřítek. Ústavy tedy mohou být klasifikovány¹²:

- podle formy ústavy - zda je ústava psaná, nepsaná, kodifikovaná, nekodifikovaná;
- podle procesu případných změn ústavy - zda je rigidní, flexibilní;
- podle legitimacy - zda jde o ústavu skutečně působící, o ústavu jen podle jména, nebo o ústavu která má působit jen jako výstavní „fasáda“, ale ve skutečnosti se nedodrhuje;
- podle obsahu a struktury institucí - zda jde o monarchii, republiku, o federaci, či unitární stát nebo o systém prezidentský, či parlamentní).

¹⁰ HEYWOOD, A.: *Politologie*. Plzeň, 2008. s. 364.

¹¹ Blíže HITCHENS, CH.: *Thomas Paine a jeho Práva člověka*. Praha, 2007. s. 154.

¹² HEYWOOD, A.: *Politologie*. Plzeň, 2008. s. 365.

Právní síla ústavních listin v rámci ústavního uspořádání států stojí v každém právním státě na samotném vrcholu hierarchického uspořádání práva, a proto se v ústavních listinách markantně odráží i dobový politický směr a vývoj dané země. Už jenom základní fakt, že ústava a ústavní pořádek stanovuje základní a prioritní ustanovení ohledně práv a svobod občanů i způsob vykonávání moci dané země a státního zřízení v něm, vyvyšuje tento právní a politický akt nad ostatní ustanovení a normy, které nesmějí být v přímém rozporu s touto sbírkou základních normativních ustanovení. Ačkoliv je v obecné rovině ústavnost těsně spjata s liberálním demokratickým myšlením a hodnotami a cíli těchto proudů, není ještě proto zcela jasná existence garance demokratické formy vlády. Neexistuje totiž ve státě moc, která by dokázala zabránit, aby ústava byla nedemokratická, anebo dokonce autoritářská, či aby nezakládala předpoklady pro vznik totalitního režimu. Neliberálnost je na první pohled zřejmá u komunistických ústav, či u ústav některých rozvojových států.

Následující podkapitoly představují jednotlivé ústavní texty, které byly uvedeny v život v průběhu času od vzniku samostatného Československa až po ústavu samostatné České republiky, a v nich uvedené pravomoci prezidenta republiky, jež částečně utvářejí postavení této důležité reprezentativní funkce a složky státu.

3.1 Prozatímní ústava

3.1.1 Okolnosti a způsob vzniku ústavy

28. října 1918 došlo ke zveřejnění prohlášení Národního výboru v Praze o nezávislosti. Od této chvíle se začíná psát historie první Československé republiky. Jedině respektování demokratického principu umožnilo, po první světové válce - jedné z nejstrašnějších a nejkrutějších událostí tehdejšího prudce se rozvíjejícího moderního světa, vznik novodobého státu Čechů a Slováků a zajistilo mu maximální suverenitu v daných poměrech. Vnitropoliticky se utvořila demokratická forma vlády a možnost seberealizace politicky, kulturně i jazykově utlačovaného národa. Po staletích nadvlády Habsburků a germanizace (či pozdějších snah o maďarizaci Zalitavska po roce 1867) všech národů tehdejšího Rakouska-Uherska dosáhla naše země národnostní identity postavené na demokratických a právních základech, jež by nebylo možné uskutečnit bez toho, aby se Rakousko-Uherské monarchistické zřízení nerozdrobilo na několik samostatných státních celků. Velkou roli zde sehrál i fakt, že nejenom T. G. Masaryk,

ale i další významné osobnosti v jeho okolí, jako např. Edvard Beneš či Milan Rastislav Štefánik, stejně jako tisíce bezejmenných legionářů v zahraničí a další desítky českých vlasteneckých politiků uzavřených ve válčící monarchii, jakými byli např. Karel Kramář či Alois Rašín, sta a tisíce svobodu a život riskujících členů české Mafie, již v průběhu první světové války bojovali za budoucí samostatný Československý stát.

Jako první zákon (zákon č. 11/1918 Sb. z. a n.) československého státu byl přijat tzv. „recepční zákon“. Dr. Rašín napsal tuto významnou právní normu ve velkém spěchu v noci z 27. na 28. října poté, co rychlost rozpadu Rakouska-Uherska předčila všechna očekávání¹³. Tímto krokem došlo k formálně právní kontinuitě nově vytvořeného československého státu s dosavadní habsburskou monarchií. Ještě před přijetím Ústavní listiny československé se řídila ČSR nejenom ústavním zákonem Rakousko-Uherska, ale i dalšími zákony a uspořádáním veřejné správy tak, aby nedošlo k okamžitému přerušení činnosti všech doposud dobře fungujících institucí. Autor Recepčního zákona Dr. Alois Rašín, okomentoval význam tohoto zákona následovně: „...tímto zákonem mělo být zamezeno, aby nenastal bezprávní stav, aby se celá státní správa nezastavila a aby se 29. října pracovalo dále, jako by revoluce vůbec nebyla...“¹⁴. Tento zákon měl, i přes svůj krátký rozsah (obsahoval pouhých 5 článků) a stručnost, obrovský význam pro fungování státu.

Velice zajímavý stav nastal mezi dny od 28. do 31. října 1918, kdy v ženevském hotelu Beau-Rivage zasedali zástupci zahraničního odboje. Na tomto setkání, mimo jiné bylo reprezentované E. Benešem a K. Kramářem, se významné postavy české politiky ujaly utváření konečné podoby a formy státního zřízení, přičemž ale přítomní netušili, že Národní výbor, jako vrcholný orgán domácího odboje, prohlásil již 28. října samostatnost československého státu. Podle Klimka „...prakticky bez odporu bylo usneseno, že stát bude republikou, prezidentem T. G. Masaryk, předsedou vlády K. Kramář...“, avšak Národní výbor nechal „...v zákoně otázku formy státu otevřenou, neboť se o ní nechtěl dohodnout s exilovými vůdci, zvláště když nevěděl, zda ti se v tom směru nějak nezavázali vítězným mocnostem...“¹⁵. Další zajímavostí je dopis francouzským úřadům od E. Beneše ze 4. listopadu, ve kterém píše, že s domácími poslanci bylo dohodnuto, že „...pan Masaryk jest označen jako držitel výkonné moci

¹³ GRÓNSKÝ, J., HŘEBEJK, J.: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945)*. Praha, 2004. s. 27

¹⁴ GERLOCH, A.; HŘEBEJK, J.; ZOUBEK, V.: *Ústavní systém České republiky : Základy českého ústavního práva*. Praha, 1994. s. 14.

¹⁵ KLIMEK, A.: *Boj o Hrad /1./ Hrad a Pětka : Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*. Praha, 1996. s. 16-17.

(*president republiky*)...¹⁶. Z tohoto označení by se mohlo dovozovat, že T. G. Masaryk je nejen prezidentem, ale i hlavním představitelem vlády. To však nebyla pravda a jednalo se spíše o stylistický větný omyl. Kdyby tomu však bylo naopak, jednalo by se o určení jiné formy vlády, než je parlamentní republika.

Oficiálně se stal Tomáš Garrigue Masaryk prezidentem 14. listopadu, kdy byl na rozšířené schůzi Národního výboru jednomyslně zvolen do úřadu prezidenta. V té době nebylo myslitelné, aby někdo jiný, než takto významná osobnost, která vlastnila až přehřšle autority a charisma, byl zvolen jako hlava státu. Lze se domnívat, že právě v této době, kdy dochází k uvolnění napětí a euforie ze svobodného a demokratického státu, začíná v československé historii epocha, kdy souznění lidu s individuálním politickým představitelem přerostlo v nefalšovaný kult osobnosti, který trvá dodnes.

3.1.2 Vlastnosti a obsah ústavy

V době mezi roky 1918 až 1920, kdy ještě nebyla plnohodnotně sepsána permanentní ústava, zde platila tzv. prozatímní ústava, kterou jako svoji poslední činnost přijal Národní výbor. Tato ústava měla své opodstatnění v době, kdy si národ a jeho hlavní političtí představitelé museli opět zvyknout na nabytou samostatnost a implementovat demokratické instituty, které v tehdejších ústavních rámci neměly žádnou tradici. Avšak nebylo nezbytně nutné rušit dobře fungující byrokratický aparát a systém, který byl zaveden a doposud fungoval, jak bylo již zmíněno výše.

Prozatímní ústava, v rámci svého krátkého rozsahu, presumovala faktické působení pouze tří orgánů. Jednalo se o orgán v rámci legislativní moci - Národní shromáždění jako unikameralistický orgán a orgány dualistické exekutivní moci v podobě prezidenta republiky a vlády. Respektive byla PÚ rozdělena na tři základní okruhy. První okruh se zabývá Národním shromážděním (parlamentem), jeho obsazením a podmínky nutné pro plnění daných normotvorných činností (pravomocí vydávat zákony) a kontrolních činností vůči moci výkonné. Dále určuje podmínky pro usnášeníšopnost a rigidní způsob změny ústavy. Okruh druhý je věnován prezidentu republiky. Podle § 7 PÚ je prezident republiky volen na zasedání Národního shromáždění (dále jen „NS“), zastupuje stát navenek a je vrchním velitelem vojska. Prezident republiky skládá slib před NS „*na svou čest a svědomí, že bude dbáti blaha republiky a lidu a šetřiti zákonů*“. Prozatímnost je patrná již v ustanovení, jež určuje

¹⁶ BENEŠ, E.: *Světová válka a naše revoluce : vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*. Praha, 1929. s. 502.

dobu trvání mandátu prezidenta „...až do doby, kdy podle ústavy konečné nová hlava státu bude zvolena.“. § 9 PÚ stanovuje trestněprávní exempci prezidenta. Prezidentu republiky PÚ uznává i právo veta, které může uplatnit do 8 dnů od usnesení se NS na zákonu, avšak NS může setrvat na svém názoru, že zákon je správný a zákon později po novém projednání vyhlásit¹⁷. Zajímavé je ustanovení v § 8 PÚ, v němž se hovoří o stavu, kdy nachází-li se prezident v zahraničí, anebo je-li funkce prezidenta neobsazená, vykonává jeho pravomoci a práva vláda, která může případně jednotlivými úkony pověřit předsedu vlády. PÚ dále upravoval počet členů vlády¹⁸, slib, odpovědnost parlamentu, důvěru či nedůvěru, místo vlády a rozsah kompetencí. Dále nebyl opomenut ani legislativní proces.

Mezi okruh upravující exekutivní moc, který pojednává o prezidentu republiky a moci výkonné a nařizovací – vládě, byl včleněn pouze jediný článek upravující moc soudní. Tento § 13 PÚ je dosti vágní a presumuje pouze způsob, jak mají být vyhlašovány rozsudky a nálezy soudů a jejich vyhlašování jménem republiky.

3.1.3 Pravomoci prezidenta

Veškeré pravomoci prezidenta, jež jsou explicitně vyjádřeny v ustanovení § 10 PÚ, jsou značně omezené a podléhaly kontrasignaci příslušného aktu odpovědným členem sedmnáctičlenné vlády, v jehož gesci byla aktem dotčená záležitost. To právně umožňovalo, že prezident nebyl ze své funkce odpovědný. Jedná se o pravomoci:

- suspensivního práva veta;
- přijímat vyslance, jmenovat důstojníky, státní úředníky a soudce;
- vypovídat na základě usnesení NS válku a předkládat NS sjednaný mír ke schválení;
- má právo prerogativně udělit milost i abolici.

Velice strohé ustanovení o pravomoci prezidenta republiky posuzovala tehdejší Ústavovědecká společnost v čele s profesorem Hoetzelem velice kriticky: „...postavení prezidenta je přímo urážkou prezidentovou...z různých ústav bylo vybráno jen pošpatné...“. Další výtky se týkala i nepřizvání odborné veřejnosti v podobě Právnické fakulty Univerzity Karlovy k diskusi. Ze záznamu schůze ústavního výboru poslanecké

¹⁷ V tomto ustanovení však nenalezneme, jakým způsobem lze prezidentské veto přehlasovat. Zdali NS potřebuje pro přijetí zákona kvalifikovanou či prostou většinu poslaneckých hlasů.

¹⁸ V § 14 je stanoven přesný počet členů vlády na 17, včetně předsedy vlády.

sněmovny jsou však jasná slova obhajoby tohoto skutku, kdy poslanec Dr. Bouček postup objasňoval takto: „*Vždyť jsme ani nevěděli, kdy se prezident vrátí. Jak jsme mu mohli dávat práva, když jsme nemohli ani předkládati věci k podpisu...*“ dále uvádí, že „...*až přijde Masaryk...autoritou své osoby si vynutí takové postavení, aby mohl jí působiti, i když mu ústava práva takového neposkytuje.*“¹⁹

Prozatímní ústava byla dvakrát novelizována²⁰. Poprvé se novelizace týkala úpravy počtu poslanců Národního shromáždění z původních 256 na 270, a to díky negativnímu ohlasu z řad slovenských reprezentantů, kteří nebyli spokojeni se zastoupením v Národním shromáždění²¹. Druhá novelizace PÚ, a pro potřeby této práce mnohem významnější, upravovala zejména rozšíření pravomocí prezidenta republiky²². Změny se týkaly především rozšíření pravomoci v oblasti:

- práva jmenovat a odvolávat vládu a její jednotlivé členy²³,
- práva být přítomen na schůzích vlády a předsedat jim,
- práva vyžadovat po vládě a jejích členech zprávy,
- možnosti zvát celou nebo pouze jednotlivé členy vlády k poradám.

Ačkoliv se může na první pohled zdát, že poslední novela PÚ měla pouze kosmetický charakter, konečné důsledky pro rozvržení rovnováhy mezi legislativní a exekutivní mocí, o rozdělení uvnitř dvouhlavé exekutivy nemluvě, jsou velice významné. Významnost lze spatřovat napříč všemi body, kdy postavení prezidenta republiky nabylo funkčních nástrojů k možnosti přímého a aktivního ovlivňování politiky celého státu. Tudiž bez vzájemné kooperace a přijímání konsensu v rámci exekutivy nebylo možné efektivně rozvíjet stát, ačkoliv podle formální dimenze rozdělení moci by měla větší síla jasně figurovat v rukou vlády.

Již v Prozatímní ústavě lze nalézt první náznaky silnějšího postavení prezidenta republiky, který by měl (podle ústavy a teorie) být formálně hlavou státu, která by měla v parlamentním systému vlády plnit především ceremoniální úlohu. Toto silnější postavení T. G. Masaryka jako prezidenta může pramenit z doby již před válkou, tedy

¹⁹ Části těsnopiseckého zápisu 34. schůze z 9. dubna ústavního výboru poslanecké sněmovny revolučního Národního shromáždění pojednávající o postavení prezidenta v prozatímní ústavě a možných změnách jeho postavení a vybavení pravomocemi. In BROKLOVÁ, E.: *Prezident Republiky československé : Instituce a osobnost T. G. Masaryka*. Praha, 2001. s. 40.

²⁰ Poprvé zákonem č. 138/1919 Sb. z. a n.

²¹ Stále však nebyl řešen problém zastoupení národnostních menšin v Národním shromáždění, které se odmítaly účastnit budování nového, pro německou menšinu striktně nepřijatelného, státu.

²² Druhá novelizace byl učiněna zákonem č. 271/1919 Sb. z. a n.

²³ Do té doby se jednalo o výhradní pravomoc revolučního Národního shromáždění.

z jeho postavení ve straně (malé, ale vlivné) a v parlamentu Rakousko-Uherska, stejně jako následně v době válečné, kdy zastával funkci předsedy Česko-slovenské národní rady. Nesporná autorita je spatřována již v označování našeho prvního prezidenta, kdy někteří o něm hovořili, a stále dodnes hovoří, dosti patriarchálně jako o „*tatíčkoví*“ nebo „*prezidentu zakladateli*“. V postavení prezidenta hraje bezesporu značnou roli i jeho přirozená autorita, jež nemusí nutně vyplývat ze svěřených pravomocí nebo zastávání vysoké politické funkce, tak jak zmiňuje Hájková: „*Masaryk však především představoval autoritu mocenskou. Ta byla sice umožněna pravomocemi poskytnutými nejvyšším úřadem, ale bez osobního vkladu by neměla tak silný dopad.*“²⁴

3.2 Ústavní listina Československé republiky z roku 1920

3.2.1 Okolnosti a způsob vzniku ústavy

Československo v tomto meziválečném období patřilo bezesporu, nejen v evropském kontextu, k nejdemokratičtějším státům. Jako jeden z mnoha důvodů lze uvést příklad z právního řádu ČSR, který „...*byl založen v podstatě na principu občanské svobody, tj. podle zásady, že občanu je dovoleno vůči státu vše, co není zakázáno, a naopak, stát a stejně tak občan na druhém občanovi může požadovat jenom to, co je zákonem dovoleno.*“²⁵

Dne 27. dubna 1920 voliči poprvé vykročili k volebním urnám, aby mohli demokraticky zvolit své zástupce do poslanecké sněmovny²⁶. Senátní volby proběhly týden následující. Výsledky nebyly nikterak překvapivé a splnily veškerá očekávání. Očekávání bylo splněno i v následných volbách prezidenta republiky, jenž byl zvolen na schůzi obou komor parlamentu ČSR dne 27. května 1920. Zvolen byl T. G. Masaryk²⁷. Tato volba se na první pohled může zdát zcela očekávaná a jasná, ale opak může být pravdou, tak jak to např. uvádí Klimek: „*V bouřemi nabitě atmosféře se stalo zvolení Masaryka pro Čechy věcí stranického rozumu. Málokdo z českých volitelů...byl pak ochoten riskovat i pobouření voličů, kdyby masami zbožňovaný „tatíček“ zvolen*

²⁴ HÁJKOVÁ, D. In HÁJEK, J., LACINA, V., ŠEDIVÝ, I. et al: *Moc, vliv a autorita v procesu vzniku a utváření meziválečné ČSR (1918-1921)*. Praha, 2008. s. 176-177.

²⁵ BARTOŠ, J., TRAPL, M.: *Československo 1918-1938*. Olomouc, 2001. s. 15.

²⁶ Volby ale neprobíhaly na celém území Československa (viz Podkarpatská Rus).

²⁷ Protikandidátem mu byl německý církevní historik a profesor pražské německé university August Naegle. Ze 411 platných hlasů bylo 284 pro T. G. Masaryka a 61 hlasů obdržel A. Naegle. Zbylé hlasy, které nebyly platné, pocházely především od německých sociálních demokratů.

nebyl.²⁸“ Nenastal tudíž stav, kdy by uvnitř státu došlo k oddělování na politiku a lid, zcela se tak naplnily proklamace v ústavě zakotvené, která moc lidu vyvyšuje nad ostatní moci ve státě, a volení představitelé si to plně uvědomovali.

Nelze taktéž opomenout vzájemné přetahování o politickou moc, které mohlo být nejzřetelnější ze začátku prvních let utváření republiky a snah o její postupnou konsolidaci. V té době nejvýrazněji o vliv usilovala, a s jistou nadsázkou lze říci, že se i přetahovala, dvě uskupení – Hrad a Pětka²⁹. Vysokou osobní autoritu, již Masaryk rozhodně představoval, zmiňuje např. Cabada: „*Prezident ČSR nebyl pouhou reprezentativní figurkou, symbolizující jednotu a nedotknutelnost státu, nýbrž aktivním praktickým politikem.*“³⁰

Po již v pořadí čtvrtém znovuzvolení Masaryk reagoval na blahopřání diplomatického sboru takto: „...*Dostává se mně veliké cti, že řídím politiku v tvůrčím smyslu nejužší součinnosti jednotlivých sociálních tříd, tak i na politiku zahraniční pod zorným úhlem pokojné a přátelské součinnosti se všemi národy bez rozdílu. Dělalí jsme od počátku politiku míru a budeme v ní pokračovat také v budoucnosti...jádro mého politického přesvědčení byla a vždy bude politika rozumná a poctivá.*“³¹ V prosinci roku 1935 Masaryk abdikoval: „*Prezidentský úřad je těžký a zodpovědný, a vyžaduje proto plné síly. Vidím, že již nestačím, a proto se ho vzdávám...*“ a dále doporučil i svého nástupce: „*Rád bych Vám ještě řekl, že za svého nástupce doporučuji dr. Beneše. Pracoval jsem s ním za hranicemi i doma a znám ho.*“³² Doporučení tatíčka Masaryka bylo ctěno. Jeho nástupcem ve funkci prezidenta ČSR se stal Masarykův nejbližší spolupracovník a ministr zahraničí Edvard Beneš, který byl zvolen na společném zasedání obou komor parlamentu dne 18. května 1935. Beneš obdobně jako jeho předchůdce, ačkoliv ne v takové rozsahu jako Masaryk, disponoval značným osobnostním významem a respektem u politiků nejen domácí scény. Jeho vysoká autorita byla mj. zapříčiněna zřetelným podílem na vytvoření samostatného a demokratického státu. Důležitým faktorem zvolení se ukázala i jeho silná pozice

²⁸ KLIMEK, A.: *Boj o Hrad /1./ Hrad a Pětka : Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví.* Praha, 1996. s. 122.

²⁹ Pětka bylo označení pro skupinu nejsilnějších politických stran, mezi které patřila strana agrární, národně demokratická, lidová, národně socialistická a sociálně demokratická. Oproti tomu skupina označovaná jako Hrad, byla tvořena prezidentem T. G. Masarykem a jeho kanceláří, dále významnými osobnostmi jeho doby.

³⁰ CABADA, L. In VODÍČKA, K., CABADA.: *Politický systém České republiky.* Praha, 2007. s. 35.

³¹ MASARYK, T. G.: *Cesta demokracie IV : projevy – články – rozhovory (1929-1937).* Praha, 1997. s. 425.

³² MASARYK, T. G.: *Abdikační projev In Cesta demokracie IV : projevy – články – rozhovory (1929-1937).* Praha, 1997. s. 451.

v politickém prostředí, kde si Beneš získal nepochybnou autoritu především u všech koaličních politických stran a jejich lídrů. E. Beneš abdikoval krátce po, pro náš národ tak osudné, Mnichovské dohodě³³ 5. října 1938 a odešel do exilu.

3.2.2 Vlastnosti a obsah ústavy

Ústava z 29. února roku 1920 je první permanentní ústavou Československa v meziválečném období³⁴. Co do způsobu přijetí a změny ústavy ji lze označit, obdobně jako ÚP, za rigidní, jelikož bylo k tomuto aktu zapotřebí 3/5 většinu hlasů poslanců i senátorů. Ústavní listina Československé republiky se nechala inspirovat hned několika předlohami: rakousko-uherskou Prosinčovou ústavou z roku 1867 (především v oblasti občanských práv), francouzskou ústavou III. republiky (pro svou republikánskou formu a postavení prezidenta), americkou ústavou (pro oddělení mocí a ve věci soudnictví) a mírovými smlouvami (v oblasti ochrany menšin) vzniklými v procesu tvorby versailleského systému. Na svou dobu byla, nebojím se označení, skoro dokonalá, ačkoliv i ona obsahovala některé nedostatky³⁵. Přesto lze tuto ústavu považovat za nejtuhodnější ústavu v československé historii. Kvalitu ústavy lze přisuzovat zejména vysoce odbornému procesu vzniku, kdy se podařilo zabránit vnesení stranických přání a ideologie do procesu sepsání ústavy. Ústavní listina se snažila shrnout všechny významné ústavní normy a spojit je v komplexní a přehledný celek, a tím vytvořit rámec, v němž se měla pohybovat praxe.

Ačkoliv zákonodárce bývá zpravidla anonymní, autorem a legislativním původcem prvotního textu nové ústavy byl profesor Jiří Hoetzel a za politického duchovního otce ústavy lze považovat Antonína Švehlu, kterého lze považovat i za jednoho z nejvýznamnějších státníků dvacátých let minulého století v Československu a za váženého mistra kompromisu³⁶. Jak uvádí Broklová: „Až na jednotlivosti není

³³ Dne 29. září se sešli v Mnichově zástupci čtyř evropských mocností (Německa, Francie, Velké Británie a Itálie), aby bez účasti zástupců ČSR rozhodli o zabránění pohraničních území. Tato dohoda byla *Ústavním dekretem prezidenta republiky* (E. Benešem v Londýně) č. 11/1944 úř. věstn. čsl., o obnovení právního pořádku, považována od samotného počátku vzniku za neplatnou. Viz JECH, K., KAPLAN, K.: *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945 : Dokumenty část I.* Brno, 1995. s. 97-102.

³⁴ Ústava první republiky obsahovala ústavní listinu Československé republiky a zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky. V tentýž den byla ústava přijata Národním shromážděním jako jediným prozatímním zákonodárným sborem Československa.

³⁵ Za nedostatky lze považovat především kritiku hned několika věcí: ústava nebyla přijata voleným parlamentem, postrádala jakoukoliv účast veřejnosti, chyběla účast představitelů minorit a především malé zastoupení reprezentantů slovenského národa.

³⁶ PEŠKA, P. In PAVLÍČEK, V. et al.: *Ústavní právo a státověda II. díl : Ústavní právo České republiky Část I.* Praha, 2001. s. 47.

známo, v jakém rozsahu se uplatnil vliv Masarykův. Podíl veřejné diskuse na vytváření základního zákona byl velmi malý.“³⁷

Formálně je ústava první republiky složena z úvodního slova (preambule), a to neorganicky bez nadpisu, a šesti hlav, přičemž hlava III. je jako jediná dále dělena. Ústava je psána velice srozumitelným jazykem, její struktura je vcelku jednoduchá a nepostrádá logické uspořádání. Už v Preambuli je jasně formulována myšlenka moderní demokracie: „... Při tom my, národ československý, prohlašujeme, že chceme usilovati, aby tato ústava i všechny zákony naší země prováděny byly v duchu moderních zásad obsažených v hesle sebeurčení; neboť chceme se přičleniti do společnosti národů jako člen vzdělaný, mírumilovný, demokratický a pokrokový...“³⁸ Po bližším zkoumání a komparaci jsem dospěl k závěru, že do až překvapivě značné míry byla preambule ústavy převzata z ústavy americké³⁹. Hlava první obsahuje všeobecná ustanovení, která garantují demokratické principy a určení formy vlády, mj. že lid je zdrojem veškeré státní moci, ústava stanovuje právní mantinely pro ochranu občanů, území státu a demokratické zřízení a neopomíná ani postavení Podkarpatské Rusi v rámci Československa. V hlavě druhé až čtvrté jsou zakotveny jednotlivé tradiční základní moci ve státě – moc zákonodárná, výkonná a soudní. V těchto je podrobně upraveno rozdělení pravomocí a pole působnosti jednotlivých ústavních institucí. Nebylo opomenuto určení podmínek vzniku a zániku mandátů, legislativní proces a komplexní řešení problematiky provázanosti vzájemných brzd a protivah v tomto parlamentním způsobu vlády. Objevuje se i nový prvek, kdy v hlavě věnované exekutivě se upravuje i postavení ministerstev a nižších správních úřadů. Na rozdíl od PÚ nebyla moc soudní upravena tak vágně. Je zde uvedena soustava soudů, jejich pravomoc a příslušnost, určení nezávislosti a oddělení justice od správy⁴⁰. Pátá hlava je věnována právům a povinnostem občanů⁴¹. Nakonec hlava šestá, garantující ochranu národnostních, náboženských a rasových minorit. V oblasti ochrany menšin byla problematická otázka vztahu mezi Němci, jako nejpočetnější minoritou, a Čechy ještě

³⁷ BROKLOVÁ, E.: *Československá demokracie : Politický systém ČSR 1918-1938*. Praha, 1992. s. 25.

³⁸ GRÓNSKÝ, J., HŘEBEJK, J.: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945)*. Praha, 2004. s. 39.

³⁹ Srovnání Constitution of the United States. In *Archives.gov* [on-line]. 2013 [cit. 2013-05-06]. Dostupné z WWW: <http://www.archives.gov/exhibits/charters/constitution_transcript.html> a Ústavní listina Československé republiky. In *Psp.cz* [on-line]. 2013 [cit. 2013-05-06]. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html>.

⁴⁰ Blíže HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ, J.: *Dějiny správy v českých zemích : Od počátku státu po současnost*. Praha, 2005. s. 397-401.

⁴¹ Rovnost všech bez rozdílu a celá škála svobod – svoboda osobní, majetková, domovní, tisku, projevu, učení a svědomí. Dále právo shromažďovací, právo petiční, listovní tajemství, branná povinnost a zvláštní ochrana manželství a rodiny.

před přijetím permanentní ústavy. Jak Masaryk, tak Beneš, který Čechy a Němce vnímal jako osudové společenství a polemizoval se zjednodušenou koncepcí poválečného vztahu, chápající Československo jako vazala Francie⁴², považoval vzájemnou spolupráci za nevyhnutelnou a jedinou správnou.

3.2.3 Pravomoci prezidenta

Inspirace francouzskými ústavami vedla k tomu, že prezident požíval v rámci dělby moci poměrně rozsáhlých pravomocí, obzvláště v poměru k teoretické charakteristice čistě parlamentní formy vlády. Naproti tomu vládní role prezidenta není zdaleka tak jednoduchá. Prezident jako reprezentant lidu by měl logicky vlastnit větší legitimitu postavení a nebýt pouze „ozdobou“ státu a parlamentu, ale právě volení do funkce parlamentem tuto roli prezidenta znesnadňuje. Masarykovi však byla projevena pocta a uznání, a ačkoliv nebylo možné svěřit mu neomezenou moc, bylo v listině ústavní ustanovení ponechávající mu možnost být zvolen více než dvakrát.

Podle ústavy veškerá moc vládní a výkonná, pokud ústavní listinou nebo zákony ČSR vydanými po 15. listopadu 1918 není a nebude výslovně vyhrazena prezidentovi republiky, přísluší vládě.

Pasivní volební právo k zastávání funkce prezidenta republiky bylo ústavou stanoveno na 35. rok věku. Volební období bylo určeno na 7 let, přičemž nikdo nemůže být zvolen vícekrát, nežli dvakrát po sobě⁴³. Prezident byl volen nepřímou, prostřednictvím parlamentu na schůzi obou komor, v dvoukolové volbě (pokud nebylo rozhodnuto ve volbě první) za přítomnosti nadpoloviční většiny poslanců a senátorů. V případě onemocnění prezidenta, nebo není-li zvolen, anebo je-li zaneprázdněn, a to tak, že nemůže vykonávat svůj úřad, je funkce hlavy státu přenechána vládě. To platí i v případě, kdy je prezident dlouhodobě neschopen zastávat svůj úřad. Funkce prezidenta není slučitelná s dalšími funkcemi.

Prezident není z výkonu funkce odpovědný. Jedinou výjimku tvoří, tak jak to známe dnes, stíhání pro velezradu. Jediným trestem může být ztráta prezidentského mandátu, bez možnosti jej opětovně nabýt. Jsou tu však rozdíly v procesu trestního

⁴² Viz BROKLOVÁ, E.: *Edvard Beneš : Německo a Československo* In BENEŠ, E.: *Německo a Československo*. Praha, 2005. s. 10.

⁴³ Jedinou výjimkou, která je explicitně vyjádřena v ústavě, je první prezident ČSR. Proto bylo umožněno, aby se T. G. Masaryk stal hned 4 krát po sobě hlavou státu (v letech 1918, 1920, 1927 a 1934).

stíhání v komparaci s dnešní ústavou, kdy prezident je stíhán před senátem na obžalobu poslanecké sněmovny.

Pravomoci prezidenta jsou uvedeny především v § 64, ale pravomoci můžeme nalézt i v jiných ustanoveních napříč ústavní listinou.

Prezident republiky:

- zastupuje stát navenek a je vrchním velitelem branné moci;
- sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy, dále další druhy smluv (obchodní, vojenské, měnící území státu);
- přijímá a pověřuje vyslance;
- prohlašuje válečný stav, vypovídá s předchozím souhlasem NS válku a dále se souhlasem uzavírá mír;
- svolává, odročuje a rozpouští NS a prohlašuje zasedání sněmoven za ukončené,
- má právo vracet s připomínkami usnesené zákony;
- ústně nebo písemně doporučuje k úvaze opatření, která pokládá za nutná a účelná k zlepšení stavu republiky NS;
- jmenuje a odvolává ministry a stanoví jejich počet;
- jmenuje vysokoškolské profesory, soudce, státní úředníky a vojenské důstojníky;
- má právo udělovat dary a pense;
- uděluje milost (obdobně jako je tomu v PÚ);
- má právo stanovit, který z členů vlády řídí jednotlivá ministerstva;
- má právo být přítomen a předsedat schůzím vlády, vyžádat si od vlády a jednotlivých jejích členů písemné zprávy o každé věci, která náleží do oboru jejich působnosti;
- má právo pozvat vládu nebo individuálně její členy k poradě.

Mezi povinnosti prezidenta republiky patřilo i svolání obou komor parlamentu ke dvěma řádným zasedáním (jedno v březnu a druhé v říjnu téhož roku). Na žádost nadpoloviční většiny členů dolní komory parlamentu je prezident povinen sjednat schůzi. Obdobně je tomu i v případě horní komory, která nejdříve žádost předloží předsedovi vlády. Prezident republiky prohlašuje zasedání sněmoven za ukončené a může je odročit, nejdéle však na délku jednoho měsíce a nejvíce jednou v témže roce.

V rámci ovlivňování pravomocemi legislativní moc prezident požívá práva suspensivního veta - vrátit s připomínkami zákon již usnesený. Dále má pravomoci podepisovat zákony NS, kdy zákon podepisuje prezident republiky, předseda vlády

a ministr výkonem zákona pověřený. Podepisování zákonů sněmu Podkarpatské Rusi rovněž spadá do gesce prezidenta a podepisuje je také guvernér PR. Logicky tedy prezident dále jmenuje hlavního představitele - guvernéra PR, který je odpovědný jednak vládě a jednak sněmu PR. Taktéž podepisuje opatření výboru, kdy se jedná o neodkladná opatření, k nimž by jinak bylo třeba zákona. Opatření výboru jsou přípustná jen k návrhu vlády schválenému prezidentem republiky a mají prozatímní platnost zákona. Podepisuje je prezident republiky, předseda vlády nebo jeho náměstek a alespoň polovina ministrů. Opatření, u kterých prezident republiky odepřel souhlas, nelze vyhlásit a zanikají.

Jak bylo zmíněno výše, v oblasti pravomoci udělování milosti nedošlo ke změně, kdy prezidentu nadále přísluší právo udílet amnestii, promíjet nebo zmírňovat tresty a právní následky odsouzení trestními soudy. Odlišnost je viditelná u změny právních následků, kdy dojde ke ztrátě volebního práva do NS a jiných zastupitelských sborů, a možnosti nařizování, aby soudní trestní řízení (s výjimkou trestných činů soukromožalobních) nebylo zahajováno nebo nebylo v něm dále pokračováno. Tato práva nepřísluší prezidentovi republiky, jde-li o členy vlády obžalované nebo odsouzené, kdy za předpokladu, že poruší předseda nebo členové vlády úmyslně nebo z hrubé nedbalosti v oboru své úřední působnosti ústavní nebo jiné zákony, jsou trestně odpovědní. Právo k obžalobě pak přísluší poslanecké sněmovně a trestní řízení vykonává senát. V tomto ohledu lze konstatovat, že šlo o promyšlený institut politické a trestní odpovědnosti, až na snad, dle mého názoru, nešťastné zmocnění k tomuto řízení horní komoru parlamentu a nikoliv nezávislý tribunál.

Důsledky pro rozvržení rovnováhy mezi legislativní a exekutivní mocí, o rozdělení uvnitř dvouhlavé exekutivy nemluvě, jsou silně významnější, nežli v PÚ. Významnost lze spatřovat napříč všemi body, kdy postavení prezidenta republiky nabylo funkčních nástrojů k možnosti přímého a aktivního ovlivňování politiky celého státu. V této první permanentní ústavě ČSR je zcela patrné silnější postavení prezidenta republiky. Lze se jen domýšlet, že toto silnější postavení T. G. Masaryka, a později i E. Beneše, může mít své kořeny v době již před válkou a v průběhu utváření samostatného státu. Jejich zasazení se o demokracii, humánnost a pokrokovost, jež vždy proklamovali, byla bezesporu inspirací pro mnohé.

3.3 Doba nesvobody 1938 až 1945

3.3.1 Období „druhé“ Československé republiky

Tzv. „druhá republika“ se datuje do období od 1. října 1938 až do 14. března 1939. Období této druhé republiky je faktickým stavem vzniklým po odtržení československých pohraničních oblastí a po jejich připojení, k je si nárokuje okolním státům - Německu, Maďarsku a Polsku. Na zbytku Československa, které se ocitlo pod hrubým nejen politickým tlakem, kdy především bylo zasahováno zvenčí do jeho vnitřních záležitostí, bylo normální fungování ústavního systému zprvu ochromeno a postupně komplexně paralyzováno. Tento fakt představoval zásadní zásah nejen do suverenity Československa, ale i hrubé porušení československé ústavy, která v § 3 ustanovovala, že změnu státních hranic lze provést pouze po souhlasu Národního shromáždění, které ale takto nikdy neučinilo.

Likvidace československé ústavnosti, která se tak dlouze a poctivě utvářela dvacet let, byla utvrzena i formálně, a to 15. prosince 1938, kdy byl schválen ústavní zákon č. 330/1938 Sb. a n., o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Československé⁴⁴. Zákon dával vládě právo nahrazovat po dva roky zákony vládními nařízeními⁴⁵. Prezident republiky měl okleštěné pravomoci, avšak mezi ty, které mu byly nově svěřeny, byla nejvýznamnější zmocnění vydávat dekrety s mocí ústavy. Celkově však může být konstatováno, že pravomoci, i když formálně existovaly, neměly žádnou váhu ani sílu. Prezident republiky se postupně stával pouhou marionetou německé politiky. Národní shromáždění tím pádem bylo vyřazeno ze struktury ústavních institucí.

56 dní po abdikaci E. Beneše⁴⁶ se dne 30. listopadu 1938 konaly prezidentské volby Česko-Slovenské republiky⁴⁷. Takřka v poledne „...skurátoři odevzdali 312 platných hlasů, z toho 272 platných hlasů pro E. Háchu, což převyšovalo většinu, která činí 182 hlasy. 39 hlasovacích lístků bylo odevzdáno prázdných.“⁴⁸ Dr. Emil Hácha nebyl sice nikdy předtím aktivním politikem, ale přesto se politického života účastnil.

⁴⁴ GRÓNSKÝ, J., HŘEBEJK, J.: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945)*. Praha, 2004. s. 134.

⁴⁵ Později v roce 1940 byla platnost prodloužena říšským protektorem Konstantinem von Neurathem.

⁴⁶ Blíže důvody abdikace a doby předmnichovské viz BENEŠ, E.: *Paměti I. Mnichovské dny : Kritické vydání a rekonstrukce Benešových Pamětí 1938-1945*. Praha, 2008.

⁴⁷ Ústavním zákonem č. 229/1938 Sb. a n., o autonomii Slovenskej krajiny byl změněn i název republiky na „Česko-Slovenská republika“. Viz GRÓNSKÝ, J., HŘEBEJK, J.: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945)*. Praha, 2004. s. 124.

⁴⁸ PASÁK, T.: *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha, 2007. s. 39.

Jednalo se o muže, který byl jednak vynikajícím právníkem na vrcholu právnické kariéry, ale i člověk světového formátu, který by za jiných okolností mohl dělat čest prezidentskému úřadu.

Druhá republika trvala pouhých 167 dní, což jenom hrůzostrašně podkresluje fakt, že i přes kvalitativní výjimečnost naší ústavy a plnou funkčnost vyspělého demokratického zřízení bylo možné za tak krátkou dobu znemožnit a zcela paralyzovat normální fungování ústavního systému. Věčné téma, které je vedeno nejen historiky, však zůstane, co by bylo, kdyby... Stálo by za to bít se za náš stát, ačkoliv by pomoc nepřišla?

3.3.2 Období Protektorátu Čechy a Morava

Výnosem vůdce a říšského kancléře vzniká 16. 3. 1939 Protektorát Čechy a Morava (*Protektorat Böhmen und Mähren*)⁴⁹. V tomto období zcela zanikly i formální a institucionální prvky ústavního a parlamentního režimu v českých zemích. V obecné rovině se fakticky jednalo o dobu plnou každodenního strachu, nejistoty a napětí. Jedná se o jednu z nejtemnějších časů novodobé české historie.

V této době stále vykonával, formálně až do 27. června 1945, kdy po dlouhé a vleklé nemoci zemřel, funkci státního prezidenta E. Hácha, jenž byl využíván německými okupanty a neměl fakticky žádné pravomoci. Po jeho úmrtí „*Ministerstvo vnitra vydalo rozhodnutí, že Háchův hrob nesmí mít zvláštní pomník. Háchovo jméno se nesmělo objevit ani na pomníku rodinné hrobky.*“⁵⁰

Za hranicemi vzniklo provizorní tzv. prozatímní státní zřízení, které počítalo s navrácením demokracie a ústavnosti zpět do naší vlasti po konci války a které se formovalo kolem prezidenta E. Beneše v anglickém londýnském exilu již od poloviny roku 1940. Jeho pravomoci ovšem měly jen pramalou až nicotnou moc a stejně tak vliv na dění v Protektorátu Čechy a Morava. Prozatímní státní zřízení ČSR v exilové realitě bylo představováno prezidentem E. Benešem, maximálně čtyřicetičlennou Státní radou a vládou složenou z dvanácti ministrů v čele s Msgr. Šrámkem. Jak se mohl stát Beneš

⁴⁹Výnos vůdce a říšského kancléře ze dne 16. 3. 1939, o zřízení Protektorátu Čechy a Morava. Zákon č. 75/1939 Sb. z. a n. Viz GRÓNSKÝ, J., HŘEBEJK, J.: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945)*. Praha, 2004. s. 138-141.

⁵⁰PASÁK, T.: *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha, 2007. s. 344-345.

prezidentem, když abdikoval? Samotný Beneš spojil neplatnost své abdikace s teorií právní kontinuity ČSR a s neplatností Mnichovské dohody⁵¹.

3.4 Ústava Československé republiky z roku 1948

3.4.1 Okolnosti a způsob vzniku ústavy

Prezident Beneš, který se po konci války roku 1945 vrátil zpět do vlasti, byl symbolicky k 28. říjnu 1945 potvrzen ve své funkci. V červnu téhož roku byl znovu zvolen prezidentem Československa, čímž byla dokonána demokratická podmínka navrácení se hlavy státu. Toto období bylo charakteristické novou výstavbou demokratických principů (ale jen v intencích Košického vládního programu) a snahou navrátit se ke stavu existujícímu před Mnichovskou dohodou. Pražský hrad se tak opět stal jedním z hlavních středisek politického dění. Je zapotřebí podotknout, že nedominovala pouze politika, která chtěla navázat na předválečný odkaz, ale že i nové politické síly usilovaly o získání moci a vytvoření nového pořádku. Poválečné období na našem území od května 1945 až do února 1948 bylo označováno jako tzv. „Třetí Československá republika“.

Celkovým vyvrcholením politické soutěže a boje o moc byl zlomový rok 1948. 25. února byl Beneš nejprve donucen přijmout demisi demokratických ministrů a stále ještě v dobré víře v zápětí jmenoval novou vládu dále vedenou Klementem Gottwaldem, ovšem nyní s výraznou převahou komunistů⁵². Co byly platné protesty pražských vysokoškoláků proti jmenování nové vlády a jejich pochod na Pražský hrad, manifestační probenešovské projevy během XI. Vsesokolského sletu na začátku července 1948 a při pohřbu Edvarda Beneše 8. září 1948 v Praze. Jednalo se o zbytky

⁵¹ Viz blíže TÁBORSKÝ, E. (ed.): *Naše státní zřízení v Anglii*. In BENEŠ, E.: *Paměti II. Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství*. Praha, 2008. s. 355-380. Taktéž blíže KUKLÍK, J.: *Mýty a fakta tzv. „Benešových dekretů“ : Dekrety prezidenta republiky 1940 -1945*. Praha, 2002. s. 28-53.

⁵² Tímto byla dovršena únorová krize roku 1948, kdy byla nastolena diktatura proletariátu. 25. února 1948 Prokesl K. Gottwald projev, který je dnes již tak notoricky znám: „*Právě se vracím z Hradu od pana prezidenta. Dnes ráno jsem mu podal návrh přijetí demise ministrů, kteří odstoupili 20. února tohoto roku, a současně jsem panu prezidentovi navrhl seznam osob, kterými má být vláda doplněna a rekonstruována. Mohu vám sdělit, že pan prezident všechny mé návrhy, tak jak byly podány, přijal.*“ In GRÓNSKÝ, J.: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II/A. (1945-1948)*. Praha, 2002. s. 199-200.

demokracie v poválečném Československu.⁵³ Novým prezidentem ČSR byl zvolen dne 14. června 1948 Klement Gottwald, a to přesně sedm dní po abdikaci Beneše.

Jako hlavní důvod možnosti vzniku sledu událostí z dramatického února, považují projekt Národní fronty a Košického vládního programu, pod které by se mohl bez okolků podepsat K. Gottwald. Na první pohled „malé“ změny se postupně plížily a kořenily v samých základech demokracie a například umožňovaly postupné vyřazení jak představitelů domácího odboje, tak i strany agrární, národně demokratické a živnostenských stran z politického života. Tyto silné prvorepublikové demokratické strany již neměly možnost promluvit do politického dění nebo snad získání nějaké moci ve státě. Omezená pluralita, kterou Národní fronta svým vznikem zapříčinila, v našem parlamentarismu doposud nevídaná, postupně ukazovala, v jak zvrácený totalitní režim může vyústit. Reprezentanti československé politiky si již v roce 1945 na jednáních v Moskvě měli uvědomit, kam až může sahat a čeho všeho je schopna již ve své podstatě nedemokratická ideologie.

„Ústavní zvrát z roku 1948, jakkoli byl svými původci a nositeli vydáván za demokratický start socializačních změn ve státě, byl ve skutečnosti opět jen násilným završením totalitních snah směřujících od samotného počátku onoho zvláštního údobí let 1945 až 1948 uchvácení absolutní moci, pomocí níž by mohli její původci a nositelé stalinskými metodami prosadit své záměry a československému státu tak vnutit ekonomický a společenský model založený na zcela odlišných historických a kulturních základech a hodnotách.“⁵⁴ Tomuto stavu a pokusu však dalo se zabránit. Využitý pokus komunistů změnit režim je důsledkem a logickým vyústěním neschopnosti a celkovým selháním nekomunistických politických elit, které nebyly sto zkonsolidovat své síly a mechanismy, kterými by se mohly postavit na odpor a ubránit se agresivitě komunistických rivalů v boji o politickou moc.

S nástupem „prvního dělníka“ K. Gottwalda na Pražský hrad začalo druhé temné období československých novodobých dějin. Spojením prezidentské funkce s funkcemi stranickými se Pražský hrad v komunistické éře fakticky ocitl na okraji politické moci. Centrum politické moci se nyní nacházelo v ÚV KSČ. Pražský hrad se

⁵³ ZEMAN, P.: *Pražský hrad jako sídlo prezidenta republiky a Kanceláře prezidenta republiky 1918-1948* In DOUBEK, V., PEHR, M. et al: *Křehké vítězství 28. říjen v paměti Hradu : Proměny československé ústavnosti 1918-1948*. Praha, 2008. s. 114.

⁵⁴ ŠEVČÍK, V.: *Právo a ústavnost v České republice*. Praha, 2002. 357 s.

stal jen místem reprezentativním.⁵⁵ Hrad se stával svědkem prezidentských voleb, ale i rituálních sjezdů KSČ, které se někdy pohybovaly až na hraně perverze, a zasedáních jeho ústředního výboru.

V březnu roku 1953 umírá J. V. Stalin. Brzy po návratu z jeho pohřbu umírá i K. Gottwald. Podle komuniké komunistického politbyra zemřel Gottwald žalem nad smrtí velkého „Koby“, ale ve skutečnosti jeho tělo již nevydrželo boj s chronickou pohlavní chorobou a neustálým přívalem velkého množství alkoholu a vůdce československých komunistů umírá na prasklou výduť srdeční aorty ve věku 56 let. Jeho nástupcem byl zvolen Antonín Zápotocký, který zastával funkci prezidenta a současně byl členem Předsednictva ÚV KSČ, a to až do své smrti v listopadu 1957. V pořadí již třetím československým komunistickým prezidentem se stal Antonín Novotný, který v době, kdy vykonával funkci prezidenta republiky, zastával i funkci prvního tajemníka ÚV KSČ. Novotný zastával svou funkci až do března dalšího osudového a významného roku, tedy 1968.

3.4.2 Vlastnosti a obsah ústavy

Ústava z 9. května roku 1948⁵⁶ je první komunisty vytvořenou ústavou Československa v poválečném období, kdy postupně docházelo k bipolarizaci celého světa. Z data přijetí je odvozen obecně používaný název pro tuto ústavu – „Květnová“. Co do způsobu přijetí a změny ústavy, lze ji označit, obdobně jako předchozí dvě ústavy, za rigidní, jelikož bylo k tomuto aktu zapotřebí 3/5 většiny hlasů všech zástupců parlamentu.

Květnová ústava byla tvořena 178 paragrafy rozdělenými do 10 podrobnějších kapitol⁵⁷ a dvanácti články, v nichž byly vyjádřeny základní ustavní zásady, a samozřejmě preambulí, která byl organicky zařazena a pojmenována na začátku listiny pod názvem Prohlášení. Jednotlivé články jsou krátkého rozsahu a jen obecně vymezují

⁵⁵ ZEMAN, P.: *Pražský hrad jako sídlo prezidenta republiky a Kanceláře prezidenta republiky 1918-1948* In DOUBEK, V., PEHR, M. et al: *Křehké vítězství 28. říjen v paměti Hradu : Proměny československé ústavnosti 1918-1948*. Praha, 2008. s.114-115.

⁵⁶ Ústavní zákon č. 150/1948 Sb. Viz GRÓNSKÝ, J.: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II/B. (1948-1968)*. Praha, 2002. s. 12 an.

⁵⁷ 1. Základní práva a povinnosti občanů, 2. Národní shromáždění, 3. Prezident republiky, 4. Vláda, 5. Slovenské národní orgány, 6. Národní výbory, 7. Soudy, 8. Hospodářské zřízení, 9. Obecná ustanovení, 10. Závěrečná a přechodná ustanovení.

základní práva, orgány a ústavní instituce⁵⁸. Z tohoto důvodu přednostně přiblížím obsah kapitol.

Kapitola první stanovila základní práva a povinnosti občanů. Podobná ustanovení se nacházela i v ústavní listině První republiky z roku 1920. Lze dovozovat, že na tato ustanovení práv a povinností občana navazovala i tato Květnová ústava. Viditelná změna byla však učiněna v rámci hlavy šesté, v které by se našlo bezpochyby mnoho výhrad v otázce úpravy ochrany národních menšin a ochrany svobod náboženských a rasových. Dále pak nově byla zakotvena práva sociální s důrazem na rodinu a rovnoprávnost žen. Ustanovení, která částečně omezovala základní práva a svobody, nebyla tak výrazná. Ačkoliv byla tato práva deklarována ústavní listinou, během let docházelo k zcela evidentnímu ignorování, porušování a potlačování těchto základních lidských práv a svobod.

Postavení Národního shromáždění jako orgánu nejvyššího v rámci moci legislativní je upraveno v kapitole druhé. Ve své pravomoci mělo taktéž, jak tomu již bylo v předešlé ústavní listině, volit prezidenta republiky. Postavení Národního shromáždění v době komunistické nadvlády nejujistěji hodnotí Grónský: *„V systému pro tehdejší Sovětský svaz a tzv. lidově demokratické země typické monistické demokracie založené na koncentraci moci v nejužším vedení komunistické strany (jejíž postavení v státě a společnosti ovšem tehdy ještě ústavně nebylo zakotveno) pozbylo Národní shromáždění do značné míry svůj smysl a stalo se spíš kulisou centrálně režírovaného divadla, v němž nebyl zaznamenán případ jiného než jednomyslného hlasování.“*⁵⁹

Exekutivní moc byla rozdělena do dvou samostatných kapitol (kapitola třetí a čtvrtá Květnové ústavy). Pro vládu byla v tomto období charakteristická přebujelost byrokratického aparátu s výraznými prvky centralizace státní moci. Vždyť byla období, kdy nebylo neobvyklé, aby vláda měla kolem čtyřiceti členů. Do roku 1960, kdy byla přijata nová ústava, byla kapitola čtvrtá několikrát novelizována.

Znění ústavy z roku 1948 bylo zjevně ovlivněno sovětským Ruskem a jeho právním systémem. Podle Vodičky jsou největší podobnosti spatřovány: *„...se sovětskou Stalinovou ústavou z roku 1936 zřetelně zejména v mocenském propojení exekutivy a legislativy. Vláda mohla vydávat právní normy ve formě vládních nařízení.*

⁵⁸ Článek šestý jen stroze konstatoval, že v čele státu je prezident republiky, který je volen do svého úřadu na společné schůzi Národního shromáždění na dobu sedmi let.

⁵⁹ Poznámky Jána Grónského *In GRÓNSKÝ, J.: Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II/B. (1948-1968)*. Praha, 2002. s. 23.

*Naopak čtyřadvacetičlenné předsednictvo Národního shromáždění neodkladná opatření.*⁶⁰

Lze konstatovat, že ČSR nebyla plně unitární a měla zvláštní asymetrickou strukturu, a proto v kapitole páté je řešeno postavení Slovenska a jeho národních orgánů. V rámci společného státu Slovensko mělo vlastní legislativní orgán - Slovenskou národní radu a vlastní exekutivní orgán – Sbor pověřenců. Avšak nejednalo se o úplnou autonomii Slovenska, ani o federální zřízení.

V kapitole šesté nelze hovořit o územní samosprávě, tu ústava prakticky nepřipouštěla a neznala. Květnovou ústavou tak na dlouhá léta v celém Československu byla de iure zrušena územní samospráva. Vznikla třístupňová soustava správní – kraj, okres a jako základní článek obec. Prakticky byl možný pouze princip dekoncentrace moci, ačkoliv ústava explicitně zmiňuje decentralizaci.⁶¹

Soudní moc, upravená v kapitole sedmé Ústavy, již dále nepočítala s Ústavním soudem a zrušila jej, čímž fakticky potvrdila protiprávnosti, které se vyskytovaly napříč ustanoveními tohoto aktu⁶². Na půdorysu již existujících soudů byla vytvořena obecná soustava lidových soudů, které řešily jak občanské, tak i trestněprávní věci. Novým prvkem u soudů byl tzv. soudce z lidu, který nebyl profesí právníkem, ale měl při rozhodování stejnou pravomoc jako soudce profesionální. Ačkoliv ústava proklamuje nezávislost a nestrannost, opak byl pravdou. Zejména z období 50. let se nese hořká pachů při pohledu na vykonstruované politické soudní procesy, které měly na svědomí řadu obětí. V této souvislosti se nedalo hovořit o nestrannosti, nezávislosti a především spravedlnosti.

Kapitola osmá, upravující hospodářské zřízení, fakticky rozdělovala majetek na národní, lidových družstev a soukromé vlastnictví jednotlivců. Větší důraz byl přitom kladen na majetek státu. Ochrana individuálního osobního vlastnictví měla fakticky podřadnější význam.

Poslední dvě kapitoly (tj. devátá a desátá) obsahovaly obecná, závěrečná a přechodná ustanovení.

⁶⁰ VODIČKA, K., CABADA.: *Politický systém České republiky*. Praha, 2007. s. 94.

⁶¹ Blíže VALEŠ, L. *et al: Politologické aspekty veřejné správy*. Plzeň, 2006. s. 57-71.

⁶² Viz Ústavní soud. In *usoud.cz* [on-line]. 2013 [cit. 2013-06-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.usoud.cz/ustavni-soud-csr-1920-1948/>>.

3.4.3 Pravomoci prezidenta

Postavení prezidenta republiky bylo zakotveno v kapitole třetí Ústavy. Je pozoruhodné, že Ústava květnová v základní koncepci postavení hlavy státu navazovala na Ústavu z roku 1920 a ani v letech 1948 až 1960 nebyla nikterak měněna či doplňována. Lze tedy konstatovat, že pravomoci hlavy státu jsou totožné s ustanoveními již zmíněnými výše v podkapitole věnované Ústavní listině z roku 1920 a bylo by tudíž zbytečné a neúčelné je zde znovu opakovat.

Objektivně ale ani nebylo důvodu, proč by komunističtí představitelé usilovali o pozměňování či doplňování ustanovení o pravomoci prezidenta. Za prvé, Ústava z roku 1920 měla vysokou úroveň v rámci upravení pravomocí a funkce prezidenta. Za druhé, hlavy státu v nastoleném politickém systému je možno označit za tzv. „dělnické“, přičemž prezident a jeho funkce byla spojována s dalšími funkcemi, a to především s funkcí předsedy KSČ, neboli prvního tajemníka ÚV KSČ, či minimálně s členstvím v předsednictvu ÚV KSČ. Z toho logicky plyne, že postavení prezidenta a jeho pravomoci byly neochvějné a nejrozsáhlejší za dobu trvání samostatné ČSR. Nutno podotknout, že je třeba si uvědomit, za jakou cenu bylo takového stavu dosaženo. Jako jeden příklad za všechny je možno uvést, kam až sahala zrůdnost nově nastoleného pořádku, kdy K. Gottwald nechal popravit na šibenici jedenáct ze svých nejbližších přátel, spolupracovníků a zároveň předních komunistických funkcionářů KSČ.

3.5 Ústava Československé socialistické republiky z roku 1960

3.5.1 Okolnosti a způsob vzniku ústavy

Ačkoliv nebylo bezpodmínečně nutné, aby došlo k nahrazení Květnové ústavy, politbyro bylo odlišného názoru. Vybudování socialismu bylo hnacím motorem čistě politických a ideologických důvodů, které vedly k nahrazení zcela funkčního ústavního systému.

Na konci 50. let došlo k poodhalení zločinů, kterých se dopustil Stalin. Tyto informace přišly přímo z kolébky komunistické ideologie a politiky, ze Sovětského svazu. Je až nečekané, jak jeden diktátor podkrýval zvrácené praktiky předchozího. Kritika byla z tribuny XX. sjezdu KSSS roku 1956 pronesena nikým menším, než tehdejším nástupcem Stalina - Nikitou Sergejevičem Chruščovem. Kritice však byl „odvážně“ podroben pouze již několik let mrtvý vůdce, nikoli systém. Tím byl fakticky odsouzen kult osobnosti jak Stalina, tak i v našich podmínkách obdobně vnímaného

(někdy do jisté míry i nuceně) Gottwalda. Celospolečensky byla cítit potřeba liberalizačních kroků. Ty však byly v nedohlednu.

Po skončení nejtvrďšího totalitního období a nástupu umírněnější a socialističtější politiky Novotného došlo dokonce po přijetí tzv. „socialistické ústavy“ k rozsáhlé amnestii, která umožnila propuštění velkého množství politických vězňů a částečnou rehabilitaci těch, kteří byli ve vykonstruovaných kauzách ze začátku 50. let neprávem odsouzeni.

Určitý podíl na umírněnější formě vlády, než jaká byla spojena s příchodem komunistů k moci, může mít fakt, že do vedení KSČ nastupovala nová generace komunistických politiků, která povětšinou vstupovala do strany až po skončení 2. světové války a byla charakteristická umírněnějšími prostředky používanými k udržení získané moci.

Po roce 1960 dochází v Československu k jistým politickým liberalizačním krokům, které vyvrcholily až vpádem vojsk Varšavské smlouvy⁶³ na naše území. Následovalo opětovné nastolení sovětského pořádku, který dal vzniknout době, jež byla označována jako tzv. „*normalizace*“.

Prezident A. Novotný zastával svou funkci až do roku 1968, kdy v období tzv. „Pražského jara“ byl pod výrazným tlakem veřejnosti donucen abdikovat. Na konci března, po volbě Národního shromáždění, se jeho nástupcem stal hrdina československého zahraničního východního odboje armádní generál Ludvík Svoboda. Na rozdíl od svých předchůdců nebyl dosud členem žádných vrcholných orgánů KSČ. Svoboda během Pražského jara přinesl nový čerstvý vzduch, který Hradu již tak dlouhou dobu scházel. Snažil se společně s novým, a i mimo stranu oblíbeným, prvním tajemníkem KSČ A. Dubčekem⁶⁴ o demokratizaci společnosti a o nastolení tzv. „socialismu s lidskou tváří“, který se (nejen) zaměřil na bližší vztah veřejnosti s politikou. Na jaře roku 1968 dochází v Československu k jistým politickým liberalizačním krokům, které byly ukončeny až v srpnu vpádem vojsk Varšavské smlouvy na naše území. Svoboda byl ještě jednou znovu zvolen NS do funkce prezidenta v roce 1973. Tato druhá volba byla nutná, jelikož došlo k změně ústavy a vzniku federace, do čela které musel být formálně opětovně zvolen. Posléze se trápil vleklými zdravotními problémy, při kterých začal spekulovat o abdikaci. To však

⁶³ Vznikla na základě Smlouvy o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci ze 14. května 1955. Viz ZOUBEK, V., PETRÁŠ, R., MASTNÝ, V.: *Dokumenty k státoprávním a mezinárodněprávním otázkám*. Praha, 2007. s. 228 an. Vojenský pakt evropských zemí v rámci tzv. východního bloku. Z formálního hlediska se jednalo o reakci na vstupu Německé spolkové republiky do Severoatlantické aliance.

⁶⁴ Blíže BENČÍK, A.: *Téma: Alexander Dubček*. Praha, 2012.

neučinil, anebo mu to nebylo Sovětským svazem umožněno, a zůstal dále ve funkci do roku 1975. Existují spekulace naznačující, že musel zůstat v čele státu z politických důvodů. Novým prezidentem se tedy stává v květnu roku 1975 generální tajemník ÚV KSČ Gustáv Husák, který paradoxně původně patřil k novým reformním komunistickým politikům z období Pražského jara. Po odvolání A. Dubčeka stanul z vůle SSSR v čele strany. Paradoxně i proto, že Husák byl jen pouhou loutkou nastrčenou Moskvou, která určovala všechny jeho kroky ve funkci prezidenta republiky, resp. federace. Následovalo tedy opětovné nastolení sovětského pořádku, který dal vzniknout době, jež byla označována jako tzv. „normalizace“, a která trvala téměř až do konce 80. let.

3.5.2 Vlastnosti a obsah ústavy

Již druhou v pořadí se stala komunisty vytvořená Ústava z 11. července 1960, která bývá rovněž nazývána „socialistickou ústavou“.⁶⁵ Nazývána takto byla především z důvodu změny názvu Československá republika na Československá socialistická republika, kdy současně s tímto došlo i k pozměnění státních symbolů. Co do způsobu přijetí a změny předchozí ústavy v socialistickou, lze ji označit, obdobně jako předchozí ústavy, za rigidní. „*Ve srovnání s Ústavou 9. května představovala obsahově i formálně nižší úroveň. To, že ústava a politická a sociální realita spolu souvisely jen velmi málo, dokazuje fakt liberalizace společenského života 60. let ústící v „obrovský proces“ roku 1968.*“⁶⁶

Tato ústava byla účelově přijata z ryze politických a ideologických důvodů. Některá ustanovení ústavy měla obecný, nekonkrétní a pouze formální charakter, a tudíž se dala jednotlivá ustanovení zneužívat při omezování práv a svobod občanů. Jednalo se zejména o užívání vágních pojmů jako „...není v souladu se zájmy pracujícího lidu...“ a „...veškerá moc v ČSSR patří pracujícímu lidu...“.

Socialistická ústava byla tvořena devíti hlavami⁶⁷ o 112 člancích, v nichž byly vyjádřeny základní ustavní zásady. Pomyslnou preambuli představoval úvod nazvaný

⁶⁵ Ústavní zákon č. 100/1960 Sb. Viz ZOUBEK, V., PETRÁŠ, R., MASTNÝ, V.: *Dokumenty k státoprávnímu a mezinárodněprávnímu otázkám*. Praha, 2007. s. 111 an.

⁶⁶ GERLOCH, A., HŘEBEJK, J., ZOUBEK, V.: *Ústavní systém České republiky : Základy českého ústavního práva*. Praha, 1994. s. 37. Srovnání viz poznámky Jána Grónského In GRÓNSKÝ, J.: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II/B. (1948-1968)*. Praha, 2002. s. 171.

⁶⁷ 1. Společenské zřízení, 2. Práva a povinnosti občanů, 3. Národní shromáždění, 4. Prezident republiky, 5. Vláda, 6. Slovenská národní rada, 7. Národní výbory, 8. Soudy a prokuratura, 9. Ustanovení obecná a závěrečná.

„*Prohlášení*“, které bylo organicky zařazeno a pojmenováno na začátku listiny a bylo poměrně rozsáhlé a nechyběly v něm prohlášení a zásady známé z dob socialismu a ryzího komunismu jako např. „*Každý podle svých schopností, každému podle jeho práce!*“ nebo „*Každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb!*“.

Článkem, který rozhodně stojí za pozornost a který negativně ovlivnil politickou pluralitu, je článek čtvrtý, který zakotvil vedoucí úlohu KSČ: „*Vedoucí silou ve společnosti i ve státě je předvoj dělnické třídy, Komunistická strana Československa, dobrovolný bojový svazek nejaktivnějších a nejuvědomělejších občanů z řad dělníků, rolníků a inteligence.*“ Po bližším zkoumání ústavy lze však dojít k závěru, že tento článek čtvrtý přímo odporuje předešlému článku druhému, který stanoví, že „*...veškerá moc v ČSSR patří pracujícímu lidu*“.

Výrazná změna se objevila i v případě postavení Slovenska, kdy „*...odstranila i slovenský Sbor pověřenců, takže jediným slovenským orgánem zůstala Slovenská národní rada, navíc bez faktických pravomocí.*“⁶⁸

Socialistická ústava platila nepozměněna pouhých osm let, a to do své další výrazné změny⁶⁹, která transformovala stávající republiku na federaci. Za určitou reakci na změnu státního zřízení a na události kolem roku 1968, kdy došlo k nečekané invazi vojsk Varšavské smlouvy, je možné označit zákon o československé federaci⁷⁰, který nahradil dvě stávající hlavy ústavy pojednávající o Národním shromáždění a Slovenské národní radě. V roce 1969 pak následně vzniká nová struktura vlády, kdy v rámci federace fakticky existovaly dva subjekty – Česká socialistická republika a Slovenská socialistická republika.

3.5.3 Pravomoci prezidenta

Postavení prezidenta republiky bylo zakotveno v kapitole čtvrté Ústavy. Obdobně, jak tomu již bylo v únorové ústavě, není postavení prezidenta podrobněji upraveno, dalo by se říci, že je upraveno spíše rámcově tak, jako u ostatních nejvyšších orgánů státní moci. Opodstatnění rámcového upravení lze odůvodnit několika fakty. Za prvé toho nebylo potřeba z důvodu takřka nekonfliktního vztahu mezi vládou (resp. ÚV

⁶⁸ BALÍK, S., HLOUŠEK, V., HOLZER, J., ŠEDO, J.: *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno, 2004. s. 142.

⁶⁹ Ústavní zákon č. 77/1968 Sb. ze dne 24. června 1968, o přípravě federativního uspořádání Československé socialistické republiky. Viz GRÓNSKÝ, J.: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II/B. (1948-1968)*. Praha, 2002. s. 225 an.

⁷⁰ Ústavní zákon č. 143/1968 Sb. ze dne 27. října 1968, o československé federaci. Viz GRÓNSKÝ, J.: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa III. (1968-1989)*. Praha, 2004. s. 15 an.

KSČ, parlamentem (Národním shromážděním) a prezidentem (případně generálním tajemníkem ÚV KSČ či obdobně vysoké stranické funkce), kdy tyto instituce byly provázány a spojeny stranickou příslušností a paralelními funkcemi v nich. Za druhé není třeba pravomoci blíže specifikovat ani přidávat, když prezident byl současně vysokým, ba nejvyšším stranickým funkcionářem. Za třetí v sovětském typu vlády prakticky neexistovala funkce prezidenta. ČSSR v tomto ohledu byla, oproti některým státům východního bloku, které měly, dalo by se říci, jakési „kolegiální hlavy státu“ ve formě např. Státní rady, spíše výjimkou díky své delší tradici mít funkci individuálního představitele státu – prezidenta a obecně vnímané úcty k němu jako výsostné autoritě. Pozoruhodná je, že: „V ústavě byla zvolena formulace „v čele státu je prezident“, čímž se obešla pochopitelně nepřijatelná koncepce „hlavy státu“, ale i koncepce prezidenta stojícího v čele exekutivy (šlo o odmítnutí dělby moci) a současně se uchovala ústavně proklamovaná pozice Národního shromáždění jako „nejvyššího orgánu státní moci“.“⁷¹

Plně komunisty ovládanému Národnímu shromáždění byl sice prezident odpovědný ze své funkce, ale Ústava se už v žádném článku nezmiňuje o případné sankci a úpravě tohoto procesu. Pravomoci prezidenta se v socialistické Ústavě lišily od té únorové především v jejich objemu či počtu. Nová Ústava méně obdarovala prezidenta pravomocemi, nežli ta z roku 1948, avšak nové pravomoci přidány nebyly. Důležité pravomoci, které byly Ústavou odňaty, byly především absence suspensivního veta, možnost rozpuštění Národního shromáždění či právo odročit jeho zasedání.

Později přijatý ústavní zákon z roku 1968 o československé federaci v podstatě jen okopíroval pravomoci prezidenta z roku 1960.

3.6 Ústava České republiky z roku 1992

3.6.1 Okolnosti a způsob vzniku ústavy

V 80. letech docházelo k postupnému uvolňování komunistického režimu, což bylo patrné i u okolních států patřících do Východního bloku – např. v Polsku, kde byl plíživý rozpad moci komunistů nejzřejmější. Postupně gradující celospolečenská nespokojenost s nastoleným režimem měla logické vyústění, které ovšem svou rychlostí překvapilo nejednoho odborníka na problematiku východní Evropy. Svou nepopíratelnou roli sehrál samozřejmě i nový vůdce sovětských komunistů Michail

⁷¹ Poznámky Jána Grónského In GRÓNSKÝ, J.: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II/B. (1948-1968)*. Praha, 2002. s. 187.

Gorbačov se svým prohlášením glasnosti a nechuti angažovat se vojensky v krizích se nacházejících socialistických satelitních státech. Politika jistého uvolňování moskevského centralismu se u nás zčásti projevila i ve výměně generálního tajemníka ÚV KSČ, kdy G. Husáka nahradil Milouš Jakeš. Situace vyvrcholila v do té doby nemyslitelné masové protivládní protesty v letech 1988 a 1989. Své uplatnění a příležitost poprvé po dlouhé době mohla nalézt i naše disidentská opozice v čele s Václavem Havlem a narychlo vytvořeným Občanským fórem, ze kterého se postupem času odštěpily nově vznikající politické strany a zájmové skupiny.

Tzv. „sametová revoluce“, která měla svůj začátek v událostech dne 17. listopadu 1989, symbolizuje nenásilné zhroucení komunistického systému, který v naší zemi panoval již od roku 1948, a současně přechází v počátek té etapy českého státu, která usiluje o naplnění zásad právního a plně demokratického státu uznávajícího základní lidská práva a svobody. Listopadová revoluce v Československu nebyla náhodná. I okolní země, resp. státy východního bloku, zažívaly revoluční vlnu. V některých případech se bohužel tyto revoluce neobešly bez krveprolití, když totalitní režim proti demonstrantům použil k udržení se síly, jako např. v Rumunsku. Někteří by však mohli namítat, že k násilí došlo i v případě 17. listopadu, kdy na začátku byla snaha StB a Veřejné bezpečnosti SNB za použití síly potlačit protesty studentů. To však v porovnání např. i se situací v tehdejšíma Maďarsku považují za zanedbatelnou „míru násilí“. Při těchto protestech u nás naštěstí nikdo z řad studentů, ani z řad ozbrojených represivních sil, nezaplátil životem, což je v celosvětovém měřítku průběhu revolucí naprostým unikátem.

Prvním ústavním „sametovým“ zákonem se stal dne 29. listopadu 1989 ústavní zákon č. 135/1989 Sb., ve kterém se odrazila změna poměrů v podobě vypuštění čl. 4 z ústavy z roku 1960, který tehdy zakotvil vedoucí úlohu KSČ. Obnovil pluralitu a politickou soutěž, když zrušil ustanovení o vedoucí úloze KSČ i v rámci Národního shromáždění a „...teze o marxismu-leninismu, v němž byla vedena veškerá kulturní politika v Československu, rozvoj vzdělání, výchova a vyučování. Tento ústavní zákon, stejně jako další do konce roku 1989, přijalo Federální shromáždění, zvolené ve volbách v roce 1986...Po listopadu 1989, do konce roku 1992, bylo přijato celkem 49 ústavních zákonů (z toho 33 Federálním shromážděním, 10 Českou národní radou a 6 Slovenskou národní radou – včetně Ústavy Slovenské republiky z 1. 9. 1992, která

*formálně jako ústavní zákon označena nebyla).*⁷² V poměrně krátkém období 3 let se tedy podařila překlenout velice komplikovaná ústavní krize, jež nastala během transformačních procesů a utváření nového politického systému.

Určitým paradoxem však nadále zůstává, že Komunistická strana se ujímá víceméně demokratickou cestou (mimo tehdejší zákony samozřejmě stojí vznik a působení komunistických Lidových milicí) a ústavním způsobem v roce 1948 moci. V 50. letech minulého století se stává z politického systému ČSR totalitní režim plně dle vzoru SSSR. V té době, dle mého názoru, jsme měli k naplnění všech totalitních rysů nejbližší. Naproti tomu ukončení nadvlády komunistické z vůle a postupný odpor, který vyvrcholil na samém sklonku 80. let, lze podle právní teorie, jakkoliv se protestovalo za dobrou věc a ideje, označit za protiústavní. Avšak nutno prioritně vzít v potaz, že protesty a následný převrat směřoval proti ústavě, která, ačkoliv proklamovala svobodu a demokracii, měla čistě formální ráz bez špetky skutečné legitimacy.

Po listopadových událostech byl prezident Husák svým způsobem nucen pod tíhou událostí jmenovat v prosinci 1989 novou vládu a poté abdikoval. Novým nekomunistickým prezidentem nejprve ČSSR a následně i ČSFR stal Václav Havel. Paradoxně jej, samozřejmě pod tlakem veřejnosti, zvolil komunistický parlament. Později roku 1993 se stává i prvním prezidentem samostatné České republiky. V tomto porevolučním období dochází nejenom ke změně formálního názvu státu, ale i k horlivým a vleklým diskusím tehdejších politických elit. Období bývá označováno jako tzv. pomlčková válka, kdy předmětem sporu byl název společného státu Čechů a Slováků.

Došlo však i k jiné velice významné události. Ačkoliv tehdejší prezident Václav Havel za dob ČSFR měl právo zákonodárné iniciativy, jako prezident ČR tohoto práva pozbyl, kdy mu ústava tuto významnou pravomoc již nadále neudělovala. Mohlo by se tak zdát, že po formální a teoretické stránce bylo postavení prezidenta již samostatné České republiky, velice oslabeno. Ano, bezesporu se jedná o jednu z nejvýznamnějších pravomocí, ale jako již tradičně praxe ukazuje opačnou tendenci, kdy v našich podmínkách je vžita nejenom u postavení osobnosti prezidenta, ale i všeobecně v rámci výkonu jeho úřadu a kanceláře, silný respekt a tolerance. Z toho vyplývá, že ačkoliv prezident republiky pozbyl práva zákonodárné iniciativy, prezident může i nadále ovlivňovat politické dění a legislativní proces. Zejména pak přesvědčovat

⁷² GERLOCH, A., HŘEBEJK, J., ZOUBEK, V.: *Ústavní systém České republiky : Základy českého ústavního práva*. Praha, 1994. s. 40-45.

politické strany a jejich elity k přijetí konsensu a prosazení jeho myšlenky a zájmu. Jedním příkladem za všechny, může být fakt, že Václav Havel se poměrně velkou měrou podílel na utváření nové ústavy svými připomínkami. Některé potom skutečně byly v ústavě zakotveny.

V roce 1998 došlo k opětovnému zvolení Václava Havla, kdy však samotný výsledek volby nebyl tak jednoznačný jako v případě jeho prvního zvolení do funkce. Nejednoznačnost byla zapříčiněna složitou politickou situací, složitějším rozvrstvením politických stran a vládou tzv. "opoziční smlouvy", která umožňovala existenci menšinové vlády tolerované opozicí. Ačkoliv se Václav Havel již potýkal s vleklými zdravotními problémy, setrval ve funkci prezidenta až do řádných voleb 2002. Zmiňované volby roku 2002 se nečekaně protáhly až do 9. kola volby, ve kterém zvítězil 28. února 2003 Václav Klaus. Ten setrval v úřadu, po volbě v roce 2008, i ve svém druhém funkčním období. Volby v roce 2013 dostály mnoha změn, které zapříčinilo zavedení přímé volby prezidenta.

3.6.2 Vlastnosti a obsah ústavy

Proces přijetí Ústavy nejlépe shrnuje Pavlíček: „*Česká národní rada dne 16. prosince 1992 schválila 172 hlasy Ústavu České republiky. Ze 198 přítomných poslanců jich 16 hlasovalo proti přijetí a 10 se hlasování zdrželo. Ústava byla publikována pod č. 1/1993 Sb. jako první ústavní zákon plně suverénní České republiky. V téže části Sbírký zákonů bylo uveřejněno i usnesení předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky. Listina byla znovu publikována. Tím byl ukončen proces konstituování Ústavy českého státu ohlášený programovým prohlášením české vlády ze 13. července 1992.*“⁷³

Ústava a ústavní pořádek v České republice v roce 1993 výrazně navázal na ústavu první republiky z roku 1920. Můžeme ji charakterizovat jako psanou, právní, demokratickou, republikánskou, unitaristickou a rigidní. Ústavní systém utváří mimo jiné i Listina základních práv a svobod (zákon č. 2/1993 Sb.), která není ústavního charakteru, ale měla by tak být vnímána. S tím souvisí i čl. 3 Ústavy, podle kterého je LZPS součástí ústavního pořádku České republiky.

⁷³ PAVLÍČEK, V.: *Ústava a politický systém České republiky*. In KUNC, J. et al.: *Demokracie a ústavnost*. Praha, 1996. s. 129.

Ústava během doby své platnosti dostala poměrně mnoha novelizací, přesto struktura Ústavy České republiky obsahuje preambuli a osm hlav⁷⁴, které jsou formulovány ve 113 člancích. V slavnostním úvodním prohlášení jsou mj. vyjádřeny odkazy na tradici dávné státnosti Koruny české i Československého státu a na svobodný a demokratický stát, jež chce usilovat o zapojení se do moderních evropských a světových demokracií. Dále pak proklamuje, že ČR je vlast rovnoprávných svobodných občanů, kteří jsou si vědomi svých povinností vůči druhým a zodpovědnosti vůči celku. V základních ustanoveních v jednotlivých člancích jsou explicitně vyjádřeny základní znaky demokracie, svrchovanost a suverenita České republiky.

Třetí hlava Ústavy vymezuje působnost dvouhlavé exekutivy tj. prezidenta republiky a vlády. Jelikož prezident republiky není odpovědný ze své funkce, Ústava taxativně vymezuje rozsah kompetencí a určuje, které může provádět sám a ke kterým je nutná kontrasignace (viz následující podkapitola). Vláda je vrcholným orgánem výkonné moci. Existuje jen malá část působnosti výkonné moci, která náleží jen prezidentu republiky, aniž by potřebovala k rozhodnutí v jejím rámci kontrasignaci předsedy vlády. Vláda je jmenována prezidentem republiky a je odpovědná z výkonu své funkce Poslanecké sněmovně. Aby byla zajištěna stabilita výkonné moci, v Poslanecké sněmovně nedůvěru nebo důvěru lze vyslovit vládě jen tehdy, je-li návrh podán písemně – a to nejméně padesáti poslanci.

Hlava čtvrtá explicitně stanovuje a vymezuje úkoly a postavení soudů, které vykonávají nezávisle soudní moc, jejichž rozhodnutí je závazné (viz. i LZPS čl. 36 odst. 1). Soustavu soudů tvoří Nejvyšší soud, Nejvyšší správní soud, vrchní soudy, krajské soudy a okresní soudy. Pro zaručení kontroly a správného rozhodnutí se soudní systém zpravidla vyznačuje dvojinstančností. Jednotliví soudci jsou jmenováni prezidentem republiky, a to bez časového omezení zastávání výkonu své funkce. Ústavní soud byl zřízen roku 1993 a je garantem dodržování ústavnosti ve státě, a proto má vedlejší, zvláštní postavení. Jedině Ústavní soud vlastní pravomoc svým rozhodnutím (Nálezem) změnit zákon nebo jiný právní předpis nebo jej i zrušit, pakliže je v rozporu s ústavou a ústavním pořádkem. Jeho rozhodnutí je závazné pro každého. Ústavní soud se sestává z 15 soudců, kteří mohou rozhodovat jak v plénu, tak i v senátech. Soudci jsou jmenováni na období 10 let, jmenuje je prezident se souhlasem

⁷⁴ Hlava I. Základní ustanovení, II. Moc zákonodárná, III. Moc výkonná, IV. Moc soudní, V. Nejvyšší kontrolní úřad, VI. Česká národní banka, VII. Územní samospráva, VIII. Přechodná a závěrečná ustanovení.

Senátu a jsou neodvolatelní. Soudcem Ústavního soudu může být jmenován bezúhonný občan, který je volitelný do Senátu, má vysokoškolské právnické vzdělání a byl nejméně deset let aktivně činný v právnickém povolání. V rozhodování je zmocněn v oblasti ústavnosti, ale i v kompetenčních sporech nejvyšších státních institucí, posuzuje žalobu senátu na prezidenta z trestného činu velezrady. Návrh Ústavnímu soudu na zrušení zákona nebo jen části zákona může podat prezident, skupina nejméně 41 poslanců, 17 senátorů nebo jednotlivý senátor a fyzické a právnické osoby.

Ustanovení hlavy páté upravuje postavení Nejvyššího kontrolního úřadu, kdy je charakterizován jako nezávislý apolitický orgán, který má za úkol vykonávat kontrolu hospodaření se státním majetkem a faktické plnění státního rozpočtu. Postavení, působnost, organizační strukturu a další podrobnosti stanovuje zákon.

Následující hlava se týká České národní banky, která je ústřední bankou státu. Hlavním cílem její činnosti je péče o cenovou stabilitu. Činnost ČNB může být narušena výhradně za podmínek stanovenými zákonem.

Důležitým prvkem Ústavy se stala hlava sedmá pojednávající o územní samosprávě, kdy vymezuje členění české republiky na obce a vyšší územně samosprávné celky, kraje. Stanovuje, že územní samosprávné celky jsou územními společenstvími občanů a veřejnoprávními korporacemi, které mají právo na samosprávu. Obec je samostatně spravována zastupitelstvem obce. Stát může zasahovat do vnitřních záležitostí a činností obcí a vyšších samosprávních celků jen vyžaduje-li to ochrana zákona, a to jen způsoby, které jsou stanoveny zákonem. Důležitost této hlavy oproti úpravě v předešlých ústavách je spatřována zejména v opětovném navázání na prvorepublikovou ústavu z roku 1920. Samospráva jak v květnové, tak i později socialistické ústavě zcela pozbyla existence. Právo znovu samospravovat své území, majetek či normotvorně upravovat život v obci nastolilo přirozený stav rozhodovat nezávisle o důležitých otázkách a dění prospěšnější pro potřeby občanů v rámci územních celků.

V poslední hlavě Ústavy jsou formulována závěrečná a přechodná ustanovení, která vedou k dokončení transformace na plně demokratický, unitární a právní stát. Česká národní rada, přijímající Ústavu, se prohlásila za Poslaneckou sněmovnu, která jí byla zřízena jako jedna z komor Parlamentu plně suverénní České republiky. To bylo v danou situaci nezbytné - jednak pro zákonodárnou kontinuitu, ale i proto, že ČNR byla zvolena jako zastupitelský sbor občanů jen části federálního státu. V čl. 112 je

explicitně Ústavní pořádek České republiky a zrušení dosavadního ústavního pořádku. V posledním článku je stanovena účinnost Ústavy ke dni 1. ledna 1993.

3.6.3 Pravomoci prezidenta

V hlavě třetí Ústavy je vymezena působnost dvouhlavé exekutivy, tj. prezidenta republiky a vlády. Prezident republiky je v Ústavě charakterizován jako hlava státu⁷⁵. Ústava *expressis verbis* vymezuje rozsah kompetencí především v čl. 62 a 63, a určuje, které může provádět sám (nejen jako ústavní, ale i politický orgán, ale v mezích parlamentní demokracie) a ke kterým je nutná kontrasignace, kdy se vyžaduje spolupodpis předsedy vlády nebo jím pověřeného člena vlády. Tudíž jsou logicky pravomoci rozděleny na ty s kontrasignací, a na ty bez kontrasignace.⁷⁶

Ačkoliv jsou taxativně vymezeny pravomoci prezidenta a vlády, často může nastat pozoruhodná situace, kdy v dobách politických střetů a tahanic mezi vládou a prezidentem se oba orgány dovolávají svých základních a protichůdných charakteristik. Mám tím na mysli, že prezident je označován jako hlava státu a naproti tomu vláda je označována jako vrcholný orgán výkonné moci.⁷⁷

Pravomoci bez kontrasignace jsou uvedeny v článku 62 Ústavy. Bez spolupodpisu prezident jmenuje a odvolává předsedu a další členy vlády a přijímá její demisi, což má význam vzhledem k provázanosti uvnitř moci výkonné a jde o nejdůležitější ústavní pravomoc prezidenta v politickém kontextu. Dále pověřuje vládu, jejíž demisi přijal nebo kterou odvolal, vykonáváním jejích funkcí prozatímně až do jmenování nové vlády⁷⁸.

Svolává zasedání Poslanecké sněmovny a zároveň jí může i rozpustit. Má právo tzv. suspensivního veta, tzn. vrátit Parlamentu přijatý zákon, s výjimkou zákona ústavního. V neposlední řadě podepisuje zákony. Tato ustanovení jsou podstatná k vyjádření vztahu k moci zákonodárné. Oproti tomu je prezident limitován ve svých

⁷⁵ Čl. 54 odst. 1 Ústavy ČR.

⁷⁶ Blíže GERLOCH, A.; HŘEBEJK, J.; ZOUBEK, V.: *Ústavní systém České republiky : Základy českého ústavního práva*. Praha, 1994. s. 99-104.

⁷⁷ KOUDELKA, Z.: *Prezident republiky*. Praha, 2011. s. 24-25.

⁷⁸ Tento institut byl především využíván v době první Československé republiky. To potvrzuje vztah současné Ústavy k ústavní listině z roku 1920. Za dobu samostatné České republiky byl tento institut využit již ve třech případech a to v roce 1998, 2009 a 2013. V prvním případě byla sestavována polopolitická vláda Josefem Tošovským po demisi vlády Václava Klause. V druhém případě byla sestavena čistě úřednická vláda v čele s Janem Fischerem po vyjádření nedůvěry vládě Mirka Topolánka. Nakonec v současné době je sestavována vláda, která bývá označovaná jako Zemanova, vedena Jiřím Rusnokem, kdy po obrovské kauze a vyšetřování spolupracovníků premiéra ČR došlo ke skandálu, který vedl k zhroutilí vlády Petra Nečase.

pravomocích tím, že nemůže rozpustit Senát. Prezident nemá zákonodárnou iniciativu, tak jak tomu bylo například za ČSFR. Tato absence práva však není zcela rozhodující, aby rozdíl v postavení prezidenta byl natolik markantní.

Pravomoci se vztahem k moci soudní jsou vyjádřeny jmenováním soudců Ústavního soudu, jeho předsedy a místopředsedy, jmenováním předsedy a místopředsedy ze soudců Nejvyššího soudu. Odpouští a zmírňuje tresty uložené soudem a zahlazuje odsouzení⁷⁹.

Jmenuje prezidenta a viceprezidenta Nejvyššího kontrolního úřadu a členy Bankovní rady České národní banky.

Pravomoci s kontrasignací jsou uvedeny v článku 63 Ústavy. Podle odst. 3 a 4 čl. 63 Ústavy rozhodnutí prezidenta republiky vydané podle odst. 1 a 2 vyžaduje ke své platnosti spolupodpis předsedy vlády nebo jím pověřeného člena vlády a za tato rozhodnutí nese odpovědnost vláda. Kontrasignace má vybudovanou tradici již v prvních ústavních dokumentech demokratického Československa, kde podle ústav z roku 1918, 1920 a 1948 byla kontrasignace vyžadována u všech prezidentských aktů moci vládní a výkonné. Podle Koudelky se „*v praxi uplatnil širší výklad, kdy byly kontrasignovány veškeré akty prezidenta, i když bylo sporné, mají-li povahu aktů moci vládní a výkonné, nebo jsou to akty hlavy státu k realizaci moci zákonodárné a soudní.*“⁸⁰

Prezident zastupuje stát navenek, je vrchním velitelem ozbrojených sil. Přijímá, ale také pověřuje a odvolává, vedoucí zastupitelských misí. Propůjčuje a uděluje státní vyznamenání. Jmenuje a povyšuje generály. Vztah k moci zákonodárné a výkonné lze vysledovat v pravomocích, kdy sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy nebo sjednávání mezinárodních smluv může přenést na vládu nebo s jejím souhlasem na její jednotlivé členy, a v pravomoci vyhlášení voleb do Poslanecké sněmovny a Senátu. Vztah k moci soudní je v pravomocích, kdy jmenuje soudce, nařizuje, aby se trestní řízení nezahajovalo, a bylo-li zahájeno, aby se v něm nepokračovalo, a v právu udělovat amnestii⁸¹.

⁷⁹Ústava ČR v čl. 62 písm. g) prezidenta České republiky zmocňuje k udělení milosti, a to ve významu milosti individuální. Milost v tomto smyslu lze vymezit jako individuální právní akt prezidenta republiky, který směřuje k jedné individuální a konkrétní osobě. Rozhodnutí tak činí prezident na základě vlastního uvážení a nepotřebuje k ní kontrasignaci předsedy vlády nebo pověřeného člena vlády.

⁸⁰ KOUDELKA, Z.: *Prezident republiky*. Praha, 2011. s. 53-54 a 59-61.

⁸¹Podle článku 63 písm. k) Ústavy ČR je prezident zmocněn k udělování amnestie. Na rozdíl od individuální milosti je amnestie normativní právní akt prezidenta republiky, který má hromadnou povahu, což znamená, že směřuje vůči blíže nevymezenému počtu adresátů. K platnosti udělení amnestie Ústava ČR předpokládá kontrasignaci předsedy vlády či jím pověřeného člena vlády. Z toho vyplývá, že

V porovnání s pravomocemi prezidenta, které obsahovala ústavní úprava z roku 1920, tak i v porovnání s postavení prezidenta československé federace, lze konstatovat, že současná Ústava vymezila postavení prezidenta republiky slaběji. Podle Gerlocha se spíše: „...projevil vliv modelu kancléřské demokracie, byť ve slabší podobě, než je známa ze Spolkové republiky Německo.“⁸²

kontrasignací milosti dle tohoto ustanovení nese přímou odpovědnost za amnestii vláda a nikoliv prezident.

⁸² GERLOCH, A.; HŘEBEJK, J.; ZOUBEK, V.: *Ústavní systém České republiky : Základy českého ústavního práva*. Praha, 2002. s. 305.

4 ZAVEDENÍ PŘÍMÉ VOLBY PREZIDENTA REPUBLIKY A DOPAD NA POVAHU ÚSTAVNÍHO SYSTÉMU

Prezident republiky byl do 1. října 2012, kdy vešla v účinnost novela Ústavy, volen Parlamentem na společné schůzi obou komor⁸³ v tříkolové veřejné nebo tajné volbě⁸⁴. Do té doby bylo podle Pavlíčka a Hřebejka: „...*postavení prezidenta v porovnání s jinými ústavními systémy v Ústavě České republiky zcela originální*“.⁸⁵ Originalita byla mimo jiné patrná v tom, že v jako jedné z mála zemí zůstávala naše forma vlády v podobě čistě parlamentního charakteru. Zavedením přímé volby prezidenta tak došlo ke stavu, kdy se stává z čistě parlamentního systému České republiky jakýsi „hybrid“ který stojí na pomezí parlamentarismu a semiparlamentarismu.

Ještě v roce 2008 nepatřilo pro českou politologickou, politickou, mediální i obecně občanskou společnost téma přímé volby prezidenta k nejdiskutovanějším⁸⁶. Pro občanskou společnost byla a je přímá volba vždy velice zajímavým diskusním tématem, ale toto převládalo jen tehdy, když se volba prezidenta blížila a občané měli pocit, že jejich volení zástupci v Parlamentu budou rozhodovat a volit nesprávného kandidáta na tento úřad. Jak dokládá Vodička: „*Především v periodě po parlamentních volbách v roce 1998 a na podzim 2002, před skončením posledního funkčního období prezidenta Václava Havla, byla v České republice diskutována možnost změny způsobu volby prezidenta.*“⁸⁷

Dle mého názoru bylo jen otázkou času, kdy se některé ze silných politických stran nebo případně strany napříč politickým spektrem dohodnou, dojdou ke konsensu a učiní spíše velice líbivý populistický krok k přímé volbě, čímž naruší do té doby čistý parlamentní politický systém České republiky.

Navrhovat kandidáta je oprávněno nejméně dvacet poslanců nebo nejméně deset senátorů, anebo občan, který dosáhl 18 let, podpoří-li jeho návrh petice podepsaná

⁸³ Poslanecké sněmovny a Senátu ČR.

⁸⁴ Zákon č. 90/1995 Sb., o jednacím řádu Poslanecké sněmovny. Ten také prošel novelizací společně s přijetím novelizace Ústavy.

⁸⁵ PAVLÍČEK, V., HŘEBEJK, J.: *ÚSTAVA A ÚSTAVNÍ ŘÁD ČESKÉ REPUBLIKY: Svazek I. Ústavní systém*. Praha, 1994. s. 135.

⁸⁶ Srovnání In HLOUŠEK, V., NOVÁK, M., BRUNCLÍK, M. et al: *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě*. Praha, 2008. s. 263 a s. 275.

⁸⁷ VODIČKA, K., CABADA.: *Politický systém České republiky*. Praha, 2007. s. 270.

50 000 občany⁸⁸ oprávněnými volit prezidenta republiky.⁸⁹ Prezidentem se může stát pouze občan České republiky, který je volitelný do Senátu. To znamená, že pasivní volební právo, tedy právo být volen, je limitováno dosažením 40 let věku. Oproti tomu aktivní volební právo je 18 let a volič musí být občanem České republiky.

Při volbě prezidenta se postupuje podle většinového volebního systému podobně, jako je tomu ve volbách do Senátu. Změnu zasáhlo i vyhlášení voleb prezidenta republiky, kdy z původního ustanovení, které kladlo tuto pravomoc do rukou předsedy Poslanecké sněmovny, je nyní pravomoc v rukou předsedy Senátu. Podobnou změnu můžeme sledovat i v článku, ve kterém je dána prezidentovi možnost vzdát se svého úřadu. Můžeme se jen domnívat, co vedlo zákonodárce k této změně. Je pouhou spekulací, zdali k tomuto kroku vedl zákonodárce pocit nevytíženosti horní komory parlamentu spojený s projevujícím se a stále rostoucím názorem veřejnosti, že Senát není ani zdaleka potřeba, kdy vzhledem k rozměrům a postavení České republiky by postačoval unikamerilastický model parlamentu⁹⁰.

První přímá volba prezidenta České republiky proběhla na začátku roku 2013. První kolo přímé volby bylo stanoveno na 11. a 12. ledna, z něhož postoupili do kola druhého dva kandidáti – zástupce vládní strany TOP 09 Karel Schwarzenberg a toho času nestraník Miloš Zeman. Nakonec však 26. ledna 2013 odešel jako vítěz Miloš Zeman, a to s velmi přesvědčivým výsledkem, kdy získal více jak 54% hlasů. Miloš Zeman se tak stal v historii České republiky prvním přímo občany voleným prezidentem.

Funkce prezidenta je inkompatibilní s ostatními ústavními funkcemi. Podle ustanovení čl. 56 Ústavy se „*volba prezidenta koná tajným hlasováním na základě všeobecného, rovného a přímého práva*“. Funkční období prezidenta zůstalo i po novelizaci Ústavy neměnné. Období je pětileté s možností být zvolen nejvíce dvakrát po

⁸⁸ V červnu roku 2012 dosáhl této hranice jako první současný prezident M. Zeman. K otázce počtu sesbíraných podpisů však došlo k mnohým debatám. Nejprve jaký počet podepsaných voličů by byl adekvátní. Později se však bylo nutné vypořádat se i s tím, jakým způsobem bude následně nakládáno s těmito podpisy. To zprvu široké společnosti unikalo a teprve po upozornění dotčených kandidátů na prezidenta republiky a jejich nelibost s použitou technickou klauzulí pro přepočítávání a schvalování podpisů vyvolalo mnoho otázek.

⁸⁹ § 21 zákona č. 275/2012 Sb., o volbě prezidenta a o změně některých zákonů (zákon o volbě prezidenta republiky).

⁹⁰ Jako příklad unikameralistických zemí je možné uvést např. Slovensko, Dánsko, Izrael, Maďarsko, Estonsko, Litvu, Lotyšsko, atd.

sobě.⁹¹ To je ostatně praxí u většiny parlamentních systémů střední a východní Evropy⁹².

Široká veřejnost byla vesměs spokojena s přijetím přímé volby prezidenta republiky, kdy panovala obecná představa o tom, že se konečně občané zaslouženě stávají aktivním hybatelem politického dění prostřednictvím jednoho voleného zástupce na pozici hlavy státu. K tomu do jisté míry přispěla i nespokojenost s diskutabilním rozhodnutím posledního nepřímo voleného prezidenta Václava Klause, který se rozhodl, na samém sklonku svého úřadování ve funkci, využít svého práva k udělení široce pojaté amnestie. Proběhla tak velice zevrubná diskuse, a to nejen ve spojitosti s podáním žaloby Senátu na prezidenta republiky za velezradu k Ústavnímu soudu České republiky⁹³. Taktéž se diskutovalo o tom, do jaké míry prezident požívá zvláštních výsad a imunit.

Tuto problematiku považuji za důležité si více přiblížit, a to pro svou aktuálnost. Mezi nejvýznamnější výsadu prezidenta patří pojmy či termíny imunita a indemnita. Ty je zapotřebí striktně odlišovat, ačkoliv mají určitou spojitost. Imunita znamená, v pravém slova smyslu, odolnost nebo zvláštní ochrana, ale také vynětí z působnosti právních předpisů. Naproti tomu indemnita znamená odškodnění, nebo v našem případě lze hovořit o tzv. materiální imunitě, kdy její aspekt spočívá ve skutečnosti, že nedochází k hmotněprávnímu základu nutnému pro případný postih či trest. Oproti tomu klasická imunita vyjímá účastníka z postihu ve smyslu procesním⁹⁴.

Zpravidla lze osoby, jejichž trestní či přestupkové stíhání je vyloučeno nebo je nějakým způsobem omezeno, rozdělit do několika skupin. Jejich trestní stíhání je někdy vyloučeno zcela, někdy se vyloučení vztahuje jen na určitý okruh jednání, jindy je zase trestní stíhání podmíněno souhlasem příslušného orgánu. Jedná se o prezidenta

⁹¹ Čl. 57 Ústavy ČR.

⁹² Výjimku lze vysledovat u parlamentních systémů Maďarska, Slovinska a Estonska, kde prezident republiky je volen pouze na jedno funkční období bez možnosti usilovat opětovně o získání úřadu.

⁹³ Vlastní jednání probíhá před Ústavním soudem a trestem může být pouze ztráta prezidentského úřadu bez možnosti jej znovu nabýt. Viz čl. 65 odst. 2 Ústavy.

⁹⁴ Dle § 10 odst. 1 Trestního řádu (zákon č. 141/1961Sb.) je vyňat z pravomoci OČTŘ ten, který požívá výsad a imunit podle zákona nebo mezinárodního práva (například se jedná o členy zastupitelských misí, vyslanců a velvyslanců cizích zemí). Dle § 11 písmena c) Trestního řádu nelze trestní stíhání zahájit, a bylo-li zahájeno, nelze v něm pokračovat a musí být zastaveno, jde-li o osobu, která je vyňata z pravomoci OČTŘ (viz § 10 TR), nebo o osobu, k jejímuž stíhání je podle zákona třeba souhlasu, jestliže takový souhlas nebyl oprávněným orgánem dán. Viz JELÍNEK, J. *et al*: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. Praha, 2009. s 483 a n.

republiky, poslance a senátory, soudce Ústavního soudu, soudce a osoby požívající zvláštních výsad a imunit podle mezinárodního práva⁹⁵.

V případě prezidenta se jedná o tzv. obecnou indemnitu (a trestní či přestupkovou exempci)⁹⁶. Jedinou výjimku tvoří ústavní žaloba podaná Senátem se souhlasem Poslanecké sněmovny za trestný čin velezrady a porušení Ústavy nebo jiné součásti ústavního pořádku⁹⁷. Žaloba na prezidenta byla podána Ústavnímu soudu ČR poprvé v celé české historii v nedávné době usnesením Senátu⁹⁸.

Rozsah imunity prezidenta České republiky je, dle mého názoru, dostatečně upraven v právních předpisech a v rozsahu odpovídajícím. Domnívám se, že ani s přijetím přímé volby prezidenta nebude Ústava, ani zákony, v tomto ohledu nijak měněna a to minimálně ze dvou důvodů. Za prvé vzhledem k potřebě tohoto institutu jako určité zabezpečovací pojistky vůči případnému možnému zneužití skupin usilujících o diskreditaci, či dokonce o zamezení dalšího svobodného projevu za pomoci zneužití trestního stíhání. Za druhé z důvodu velmi rozsáhlých zkušeností s obdobným rozsahem imunity v ostatních státech Evropy.

Jinak je tomu u jiných ústavních činitelů České republiky, kdy se názory odborné i laické široké veřejnosti v některých případech návrhů na změnu rozsahu imunity poslanců a senátorů diametrálně liší. Samotní poslanci a senátoři se bezmála, v rámci legislativního procesu, ve dvaceti případech pokusili o změnu rozsahu své imunity. Prozatím však v jediném případě došlo k úspěšnému dokončení či poupravení normy, která by rozsah imunity zužovala.⁹⁹ Za 20 let fungování samostatné České republiky zaznívají hlasy, které počítají s několika možnými variantami úpravy imunity. Mohlo by se například jednat o dílčí nebo komplexnější úpravu Ústavy. Odpůrci tohoto řešení jako argument zdůrazňují nepsané pravidlo, že do Ústavy, jako základního pilíře nastaveného demokratického politického systému, by se mělo zasahovat až tzv. *ultima ratio*.

⁹⁵ Například se jedná o Protokol o výsadách a imunitách Evropské unie a Vídeňská úmluva o diplomatických stycích, výsadách a imunitách.

⁹⁶ Čl. 65 odst. 1 Ústavy ČR.

⁹⁷ Čl. 65 odst. 2 a 3 Ústavy ČR. V tom spatřuji veliký význam, protože se jedná o porušení Ústavy a zákonů, které jsou součástí ústavního pořádku, a tudíž mají nejvyšší právní sílu v našem hierarchicky uspořádaném systému práva, nejde však o „běžné“ zákony.

⁹⁸ Usnesení Senátu ze 7. schůze, konané dne 4. března 2013. In *Senat.cz* [on-line]. 2013 [cit. 2013-03-10]. Dostupné z WWW: <

http://www.senat.cz/zpravodajstvi/zprava.php?ke_dni=16.3.2013&O=9&id=1410>.

⁹⁹ Stalo se tak v dubnu roku 2013, kdy prezident republiky Václav Klaus podepsal změnu ústavního zákona č. 98/2013 Sb. s účinností k 1. 6. 2013. Změna obnášela omezení trestněprávní imunity poslanců a ústavních soudců na dobu trvání mandátu.

Významnou pravomocí se v poslední době ukázala pravomoc prezidenta, která sice již byla zavedena před přímou volbou prezidenta, ale dnes by měla dostát většího významu, neboť legitimita úřadu prezidenta se silně pozvedla vzhledem k všeobecnému přání voličů mít toho či onoho zástupce za hlavu státu, a to v oblasti jmenování a odvolávání předsedy vlády a jejích členů a přijímání demise vlády.

Dle mého názoru je více než pravděpodobné, že v budoucnu budou růst snahy politických stran změnit Ústavu tak, aby bylo co nejvíce omezeno pole působnosti prezidenta v podobě omezení pravomocí hlavy státu. To však bude především záviset na složení vládnoucích politických stran a koalicí a jejich vztahu k prezidentu republiky. Naopak může dojít ke stavu, že některá politická strana nalezne v osobě prezidenta ideové souznění a bude chtít posílit jeho postavení.

Změnou Ústavy, která by však mohla obstát a měla by pravděpodobně v nejbližších letech být zavedena, je zavedení zákonodárné iniciativy prezidenta. Na druhou stranu, tuto možnost již fakticky má prostřednictvím apelu na vládu či poslaneckou sněmovnu, kdy se může aktivně setkávat s představiteli těchto institucí či se zúčastnit přímo jednání.

Každá změna Ústavy představuje značné riziko nezdaření správného uchopení změny primární normy. Obava plyne například z účelového zneužití, v nejhorším případě dokonce z možnosti vykonstruovaných procesů směřovaných vůči nepohodlným politickým skupinám nebo jednotlivci, jak jsme tomu již mohli být svědky v 50. letech 20. století. Další riziko, s tím spojené, by mohlo plynout i z obavy, aby nedošlo k tzv. salámové metodě, kdy se bude postupně více ukrajovat nejenom z imunity (indemnity), ale i politických svobod ba dokonce z práv a svobod občanů, až prakticky nezbude žádná ochrana pro vyjádření svobodné vůle a idey. To by mohlo logicky vést až dokonce k transformaci politického režimu za předpokladu, že svrchované moci by se ujala politická strana, která by této slabiny mohla využít pro svůj prospěch v rámci vůdčího postavení ve státě.

ZÁVĚR

Jak již bylo zmíněno v úvodu, práce si kladla jako svůj primární cíl přiblížení komplexních informací týkajících se postavení prezidenta republiky v ústavních textech z pohledu historické geneze této vrcholné funkce v našem státě.

Objasněním vertikální a horizontální dělby moci v rámci ústavní formy vlády, resp. v parlamentním uspořádání vlády, byla určena základní typologie parlamentních režimů, kdy Českou republiku lze jasně označit za parlamentní. Ačkoliv je prezidentský režim charakteristický mj. přímou volbou hlavy státu, zatímco v parlamentních režimech je prezident volen nepřímo parlamentem, nelze současný režim v České republice považovat ani za poloprezidentský. Pro Českou republiku by se, podle mého názoru, pojmově nejlépe hodilo označení hybridní parlamentarismus, který je na rozmezí parlamentního a semiprezidentského režimu. Před zavedením přímé volby hlavy státu lze bezpochyby podle ústav z let 1918 až 1992 jasně identifikovat parlamentní uspořádání moci. Naproti tomu nelze hovořit o parlamentním režimu pouze podle ústavy. Je zapotřebí vyhodnotit i reálné plnění ústavy. Mám tím na mysli nedodržování ústav z dob komunismu.

Detailní analýza a komparace byla provedena zejména v oblasti postavení prezidenta republiky, a to v jednotlivých ústavách od roku 1918 až do současnosti. Zpracováním v kontextu historických událostí, které pomohly dokreslit dobovou situaci a zlomové momenty na politické scéně našeho státu, dostala práce rozměr, umožňující porozumění vzniku jednotlivých ustanovení v ústavních listinách zakotvených.

V ústavě z roku 1918 nelze nalézt silnější postavení prezidenta. První náznaky posilování postavení hlavy státu vykazovaly až postupně přijímané novelizace, které vyústily až k přijetí ústavy permanentní. Pravomoci prezidentovi zpočátku svěřené byly relativně malé, ale bylo zcela zřejmé, že díky osobnosti T. G. Masaryka, který nesporně požíval značné autority jak mezi politickými elitami nového státu, tak u drtivé většiny občanů ČSR, že dojde ke změně. Ta přišla v zápětí roku 1920 přijetím permanentní ústavy, která výrazným způsobem zvýšila pravomoci prezidenta. Z pohledu čistě zaměřeného pouze na ústavní texty, jediný stav takto rozsáhlých pravomocí. Na tomto příkladu je jasně deklarováno silné postavení prezidenta, který za pomoci své přirozené autority a všeobecné obliby ani nemusel zprvu nutně oplývat řadou pravomocí nebo zastávat vysokou politickou funkci.

V dobách protektorátu nelze hovořit o ústavě v pravém slova smyslu, natož pak o pravomocech prezidenta. Jedinou autoritu spatřuji v osobě E. Beneše a v jeho v exilu vydávaných dekretch prezidenta.

V poválečné Evropě, kdy docházelo k transformačním procesům některých politických systémů, se v zásadě ústavním způsobem dostává k moci KSČ. Únorová ústava, částečně vycházející z ústavy z roku 1920, nepřisoudila prezidentu větší pravomoci, ba naopak. To však ani zdaleka nemohlo zabránit vzniku zrůdnému kultu osobnosti K. Gottwalda, kterému nemohlo nic zabránit ve využívání jemu nesvěřených pravomocí. Taková situace obecně nastává ve všech totalitních režimech. Dochází k personálnímu spojování státních funkcí s funkcemi stranickými.

Změna posléze nastala i v oficiálním přejmenování státu na Československá socialistická republika, přičemž byl i dost neurvale upraven heraldický znak republiky. Pokřivené vnímání ideologických tezí dosáhlo svého vrcholu v roce 1960, kdy byla do Socialistické ústavy zakotvena vedoucí úloha KSČ. Kvalita ústavy byla v porovnání s předcházejícími daleko nižší. Nebylo zapotřebí nikterak dále upravovat pravomoci a postavení prezidenta, jelikož i nová ústava měla pro režim, podobně jako ta předchozí, pouze formální charakter.

Až v době Pražského jara, kdy nastalo uvolňování komunistického režimu v rámci polemiky nad „socialismem s lidskou tvář“, mělo postavení prezidenta dostat změn. Tomu však bylo zabráněno vpádem vojsk Varšavské smlouvy, a tak jediná změna, která nastala v rámci ústavy, byla novelizace a vznik nového federálního uspořádání Čechů a Slováků. Následující doba normalizace jen v praxi stále potvrzovala formálnost ústavy. Tentýž přístup k nejvyššímu zákonu byl ovšem charakteristický pro státy celého východního bloku.

Česká republika na začátku 90. let prošla transformačním procesem od totality a komunismu k demokracii, stejně jako všechny evropské satelitní státy moskevského impéria. Proces přijímání permanentní ústavy v naší zemi proběhl co možná nejrychleji, což samozřejmě umožnila předchozí zkušenost s demokracií první republiky vtělená již do ústavy z roku 1920. Určitou rozdílnost lze však vysledovat v legislativním procesu přijetí ústav oproti státům bývalého Východního bloku. Ústava ČR roku 1992 nevzešla z přímého rozhodnutí lidu, ale z rozhodnutí nepřímo volených politických zástupců lidu, tedy z moci zákonodárné. Důvodem bylo možná obecně konzervativní smýšlení národa. V některých postsovětských státech byla přijata ústava odlišně - přes lidové hlasování konané na popud politických iniciátorů. To rozhodlo, jakým směrem politického systému

se např. Litva, Rumunsko, Rusko či Ukrajina vydá. Tyto posttotalitní státy byly strhávány k autoritářství a nepovedlo se jim zbavit bývalých komunistických elit a lídrů. Všechny výše uvedené se vydaly směrem k poloprezidentským režimům nebo parlamentarismu s prvky semiprezidentského režimu. Směřování více méně logické i vzhledem k jejich vzájemné geografické poloze.

Jak bylo uvedeno v kapitole druhé, prezident sice disponuje určitými pravomocemi, ale v parlamentním režimu zpravidla bývají tyto pravomoci vnímány spíše jako součást jeho funkce ceremoniální. Tolik do teorie. Politická praxe ale ukázala, že za jistých okolností může docházet, a skutečně dochází, k (ne)záměrnému, často krátkodobému, posílení již existujících pravomocí oficiální hlavy státu. Pravomoci prezidenta jsou v současné době poměrně rozsáhlé. Je více než pravděpodobné, že v budoucnu budou i nadále pokračovat změny v jejich rozsahu. Jednou z oblastí, kde by mohla být posílena pravomoc prezidenta, je zákonodárná iniciativa. To by bylo logické vzhledem k faktu, že z pohledu praktického výkonu ústavně definovaných činností a pravomocí českého prezidenta je bezesporu zásadní růst váhy jeho prezidentského mandátu, jenž je nyní odvozen od skutečnosti, že je volen přímo občany státu.

V historii naší země nalezneme mnoho případů, kdy zjevně nebyla dodržována ústavně zaručená práva a svobody občanů. Okamžiky, kdy byla do ústavy záměrně, z politických a mocenských důvodů, vsunuta některá ustanovení, která neodpovídala principům demokracie. I když mnohdy převládá negativní kontinuita v ústavním myšlení, snažíme se již více než dvě desetiletí zachovat takový směr ústavního pořádku, jehož dodržování je jedním z priorit moderního demokratického státu.

Snad i nadále, nejen v blízké budoucnosti, budou striktně dodržovány ústavní principy a principy demokracie. Snad nedojde k marnotratnému využívání, či spíše zneužívání, dobových mocenských kompetencí nejen pro individuální, ale i pro skupinový či stranický prospěch.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literární zdroje

1. BALÍK, S., HLOUŠEK, V., HOLZER, J., ŠEDO, J.: *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno : Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2004. 180 s. ISBN 80-210-3307-X.
2. BARTOŠ, J., TRAPL, M.: *Československo 1918-1938*. 3. vydání. Olomouc : Univerzita Palackého, 2001. 156 s. ISBN 80-244-0267-X.
3. BENČÍK, A.: *Téma: Alexander Dubček*. 2. vydání. Praha : Křesťanskosociální hnutí, 2012. 340 s. ISBN 978-80-87493-20-5.
4. BENEŠ, E.: *Německo a Československo*. 1. vydání. Praha : Masarykův ústav AV ČR, 2005. 250 s. ISBN 80-86495-29-9.
5. BENEŠ, E.: *Paměti I. Mnichovské dny : Kritické vydání a rekonstrukce Benešových Pamětí 1938-1945*. Praha : Academia, 2008. 413 s. ISBN 978-80-200-1529-7.
6. BENEŠ, E.: *Paměti II. Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství*. Praha : Academia, 2008. 476 s. ISBN 978-80-200-1529-7.
7. BENEŠ, E.: *Světová válka a naše revoluce : vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*. Svazek 3. Praha : Čin a Orbis, 1929. 612 s.
8. BROKLOVÁ, E.: *Československá demokracie : Politický systém ČSR 1918-1938*. Praha : SLON, 1992. 168 s. ISBN 80-901059-6-3.
9. BROKLOVÁ, E.: *Prezident Republiky československé : Instituce a osobnost T. G. Masaryka*. 1. vydání. Praha : Masarykův ústav AV ČR, 2001. 143 s. ISBN 80-86495-07-8.
10. BRUNCLÍK, M., HLOUŠEK, V., NOVÁK, M. *et al*: *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě*. Praha : Dokořán, 2008. 399 s. ISBN 978-80-7363-179-6.
11. CABADA, L. *et al*.: *Úvod do studia politické vědy*. 1. vydání. Eurolex Bohemia : Praha, 2002. 444 s. ISBN 80-86432-41-6.
12. DANICS, Š.: *Úvod do politologie na PA ČR*. Praha : Policejní akademie České republiky, 2006. 134 s. ISBN 80-7251-220-X.
13. DOUBEK, V., KOVTUN, J., PEHR, M., PROCHÁZKA, V., ZEMAN, P.: *Křehké vítězství 28. říjen v paměti Hradu : Proměny československé ústavnosti*

- 1918-1948. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 2008. 168 s. ISBN 978-80-204-1913-2.
14. DVOŘÁKOVÁ, Z.: *Odboj – protikomunistický*. In Sborník referátů z vědecko-osvětové konference k 80. výročí vzniku ČSR pořádané Českým svazem bojovníků za svobodu dne 22. 10. 1998 v Brně.: *Demokratické principy vzniku Československa*. Praha : Ministerstvo obrany ČR – Agentura vojenských informačních služeb, 2001. 101 s. ISBN 80-7278-107-3.
15. FILIP, J., SVATOŇ, J., ZIMEK, J.: *Základy státovědy*. 3. vydání. Masarykova univerzita : Brno. 2002. 264 s. ISBN 80-210-3023-2.
16. GERLOCH, A., HŘEBEJK, J., ZOUBEK, V.: *Ústavní systém České republiky : Základy českého ústavního práva*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha : PROSPEKTRUM, 2002. 568 s. ISBN 80-7175-077-8.
17. GRÓNSKÝ, J., HŘEBEJK, J.: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945)*. Praha : Karolinum, 2004. 244 s. ISBN 80-246-0878-2.
18. GRÓNSKÝ, J.: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II/A. (1945-1948)*. Praha : Karolinum, 2002. 235 s. ISBN 80-246-0519-8.
19. GRÓNSKÝ, J.: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II/B. (1948-1968)*. Praha : Karolinum, 2002. 266 s. ISBN 80-246-0520-1.
20. GRÓNSKÝ, J.: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa III. (1968-1989)*. Praha : Karolinum, 2004. 308 s. ISBN 80-246-0024-2.
21. HÁJEK, J., LACINA, V., ŠEDIVÝ, I. et al: *Moc, vliv a autorita v procesu vzniku a utváření meziválečné ČSR (1918-1921)*. Praha : Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2008. 197 s. ISBN 978-80-86495-46-0.
22. HEYWOOD, A.: *Politologie*. 3. vydání. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008. 537 s. ISBN 978-80-7380-115-1.
23. HITCHENS, CH.: *Thomas Paine a jeho Práva člověka*. Praha : Beta. 1. vydání, 2007. 207 s. ISBN 978-80-7306307-8.
24. HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ, J.: *Dějiny správy v českých zemích : Od počátku státu po současnost*. 2. vydání. Praha : Lidové noviny, 2005. 570 s. ISBN 80-7106-906-X.
25. JECH, K., KAPLAN, K.: *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945 : Dokumenty část I*. 1. vydání. Brno : Doplněk, 1995. 475 s. ISBN 80-85765-48-9.
26. JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1. vydání. Praha : Leges, 2009, 1216 s. ISBN 978-80-872012-22-6.

27. KELSEN, H.: *Vom Wesen und Wert der Demokratie*. 2. vydání. Tübingen, 1929. 311 s.
28. KLIMEK, A.: *Boj o Hrad /1./ Hrad a Pětka : Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*. 1. vydání. Praha : PANEVROPA, 1996. 432 s. ISBN 80-85846-06-3.
29. KLOKOČKA, V.: *Ústavní systém evropských států*. 2. vydání. Praha: Linde, 2006. 423 s. ISBN 80-7201-606-7.
30. KOUDELKA, Z.: *Prezident republiky*. Praha : Leges, 2011. 223 s. ISBN 978-80-87212-95-0.
31. KUKLÍK, J.: *Mýty a fakta tzv. „Benešových dekretů“ : Dekrety prezidenta republiky 1940 -1945*. Praha : Linde, 2002. 511 s. ISBN 80-7201-352-1.
32. KUNC, J. et al.: *Demokracie a ústavnost*. 1. vydání. Praha : Karolinum, 1996. 263 s. ISBN 80-7066-309-X.
33. MASARYK, T. G.: *Cesta demokracie IV : projevy – články – rozhovory (1929-1937)*. Spisy TGM – svazek 36. Praha : Ústav T. G. Masaryka, 1997. 508 s. ISBN 80-901478-4-4.
34. NEUBAUER, Z.: *Státověda a teorie politiky*. 3. vydání. Praha : SLON, 2006. 359 s. ISBN 80-86429-51-2.
35. NOVOTNÝ, L.: *Politologie*. 1. vydání. Univerzita Jana Ámose Komenského : Praha, 2008. 166 s. ISBN 978-80-86723-64-8.
36. PASÁK, T.: *Emil Hácha (1938-1945)*. 1. vydání. Praha : Rybka Publishers, 2007. 445 s. ISBN 978-80-87067-04-8.
37. PAVLÍČEK, V. et al.: *Ústavní právo a státověda II. díl : Ústavní právo České republiky - Část 1*. 1. vydání. Praha : Linde, 2001. 551 s. ISBN 80-7201-273-8.
38. PAVLÍČEK, V., HŘEBEJK, J.: *ÚSTAVA A ÚSTAVNÍ ŘÁD ČESKÉ REPUBLIKY: Svazek I. Ústavní systém*. Praha : Linde, 1994. 501 s. ISBN 80-85647-38-9.
39. PROROK, V., LISA, A.: *Politologie*. 1. vydání. Plzeň : Aleš Čeněk, 2003. 223 s. ISBN 80-86473-31-7.
40. SYLLOVÁ, J. et al.: *Parlament České republiky*. 2. vydání. Praha : Linde, 2008. 480 s. ISBN 978-80-7201-689-4.
41. ŠEVČÍK, V.: *Právo a ústavnost v České republice*. Praha : Eurolex Bohemia, 2002. 357 s. ISBN 80-86432-14-9.

42. VALEŠ, L. *et al*: *Politologické aspekty veřejné správy*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2006. 246 s. ISBN 80-7380-010-1.
43. VODIČKA, K., CABADA.: *Politický systém České republiky*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha : Portál, 2007. 374 s. ISBN 978-80-7367-337-6.
44. ZOUBEK, V., PETRÁŠ, R., MASTNÝ, V.: *Dokumenty k státoprávním a mezinárodněprávním otázkám*. 1. vydání. Praha : Policejní akademie ČR, 2007. 317 s. ISBN 978-80-7251-251-5.

Elektronické zdroje

1. Constituion of the United States. In *Archives.gov* [on-line]. 2013 [cit. 2013-05-06]. Dostupné z WWW: <http://www.archives.gov/exhibits/charters/constitution_transcript.html>.
2. Senát. In *Senat.cz* [on-line]. 2013 [cit. 2013-05-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.senat.cz/>>.
3. Ústavní listina Československé republiky. In *Psp.cz* [on-line]. 2013 [cit. 2013-05-06]. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html>.
4. Ústavní soud. In *usoud.cz* [on-line]. 2013 [cit. 2013-06-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.usoud.cz/ustavni-soud-csr-1920-1948/>>.

Legislativní dokumenty

1. Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého (recepční zákon)
2. Zákon č. 37/1918 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě
3. Zákon č. 138/1919 Sb. z. a n., který novelizuje prozatímní ústavu
4. Zákon č. 271/1919 Sb. z. a n., který novelizuje prozatímní ústavu
5. Zákon č.229/1938 Sb. z. a n., o autonomii Slovenské krajiny
6. Zákon č. 330/1938 Sb. z. a n.,o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Československé
7. Zákon č. 75/1939 Sb. z. a n., o Protektorátu Čechy a Morava
8. Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky
9. Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky
10. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

11. Ústavní zákon č. 77/1968 Sb., o přípravě federálního uspořádání Československé socialistické republiky
12. Ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci
13. Ústavní zákon č. 135/1989 Sb., který ruší vedoucí úlohu komunistické strany
14. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
15. Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky
16. Zákon č. 90/1995 Sb., o jednacím řádu Poslanecké sněmovny
17. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
18. Zákon č. 275/2012 Sb., o volbě prezidenta republiky a o změně některých zákonů (zákon o volbě prezidenta republiky)

Ostatní zdroje

- Výnos vůdce a říšského kancléře ze dne 16. 3. 1939 o zřízení Protektorátu Čechy a Morava.
- Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci sjednaná ve Varšavě dne 14. května 1955.
- Vídeňská úmluva o diplomatických stycích, výsadách a imunitách.
- Protokol o výsadách a imunitách Evropské unie.

SEZNAM ZKRATEK

ČNB	Česká národní banka
ČNR	Česká národní rada
ČR	Česká republika
ČSFR	Československá federativní republika
ČSR	Československá republika
ČSSR	Československá socialistická republika
KSČ	Komunistická strana Československa
LZPS	Listina základních práv a svobod
NS	Národní shromáždění
PÚ	Prozatímní ústava
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
StB	Státní bezpečnost
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
VB	Veřejná bezpečnost

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA I – PREZIDENTI REPUBLIKY

Obrázek č. 1: Tomáš Garrigue Masaryk (1850-1937)

Obrázek č. 2: Edvard Beneš (1884-1948)

Obrázek č. 3: Emil Hácha (1872-1945)

Obrázek č. 4: Klement Gottwald (1896-1953)

Obrázek č. 5: Antonín Zápotocký (1884-1957)

Obrázek č. 6: Antonín Novotný (1904-1975)

Obrázek č. 7: Ludvík Svoboda (1895-1979)

Obrázek č. 8: Gustáv Husák (1913-1991)

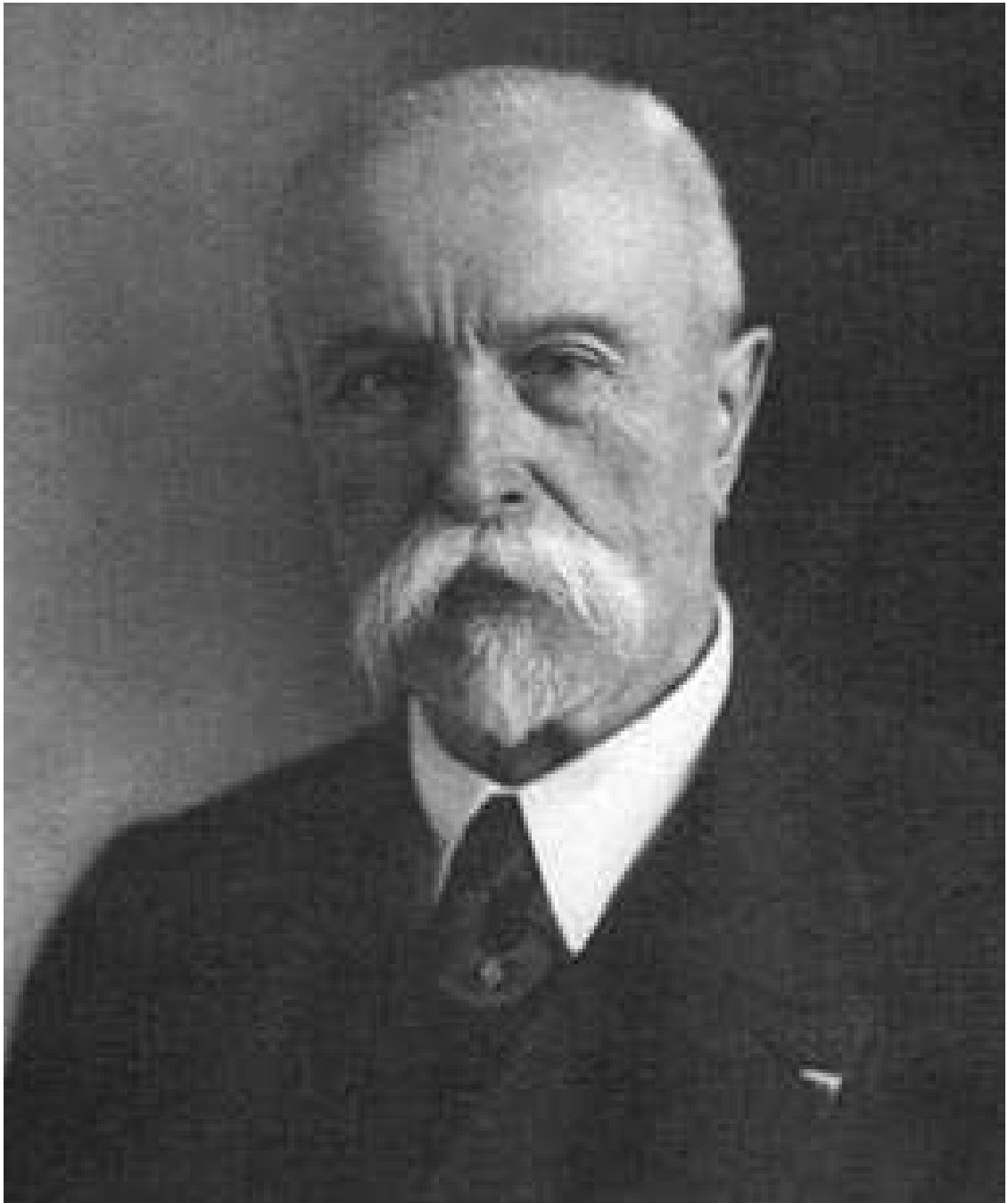
Obrázek č. 9: Václav Havel (1936-2011)

Obrázek č. 10: Václav Klaus (1941)

Obrázek č. 11: Miloš Zeman (1944)

PŘÍLOHA I – PREZIDENTI REPUBLIKY

Obrázek č. 1: Tomáš Garrigue Masaryk (1850-1937)

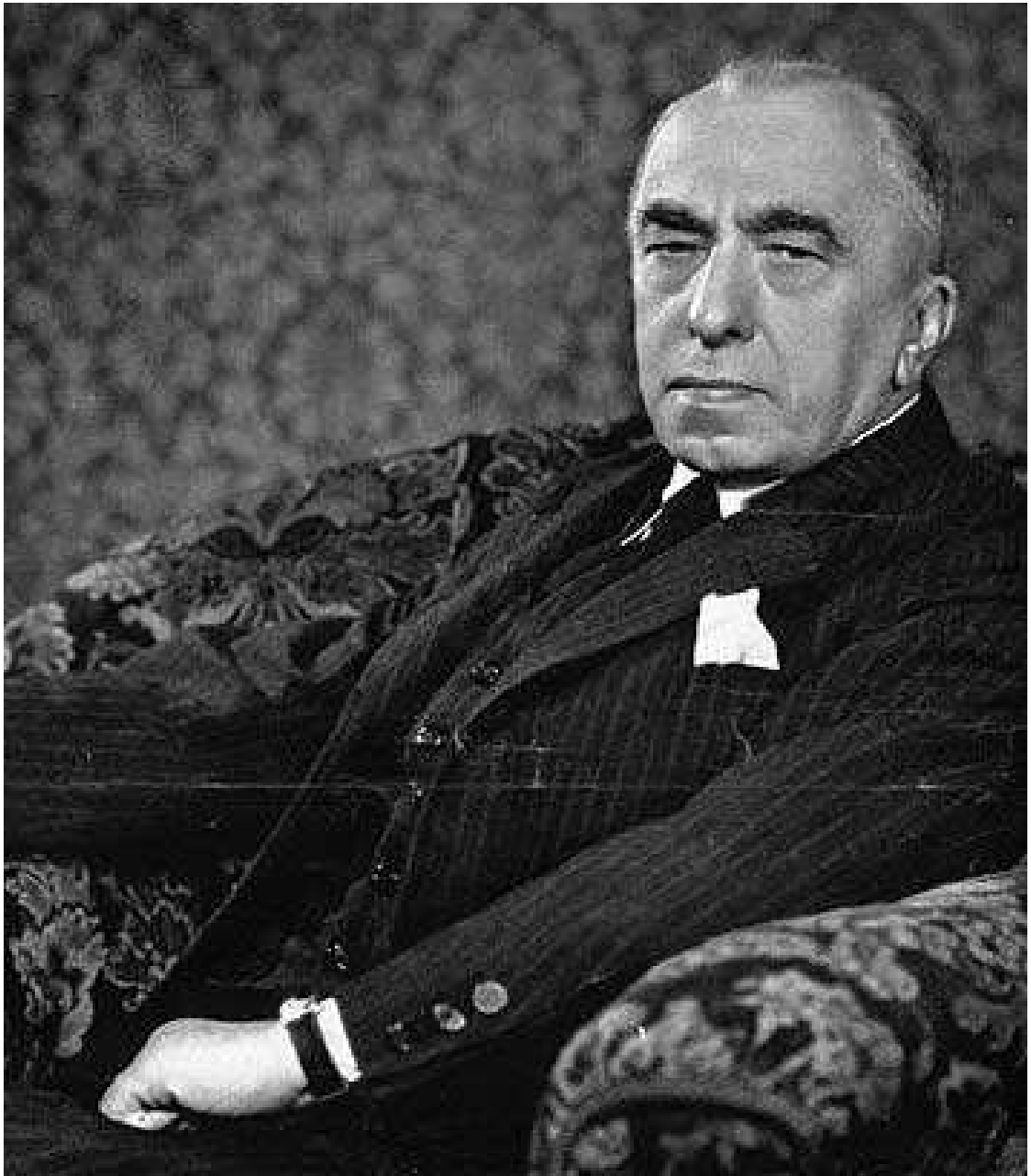
Zdroj: Cesta a odkaz T. G. Masaryka. In *radioservis-as.cz* [on-line]. 2013 [cit. 2013-06-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.radioservis-as.cz/archiv01/0101/1tipy7.htm>>.

Obrázek č. 2: Edvard Beneš (1884-1948)

Zdroj: Edvard Beneš. In *wikipedia.org* [on-line]. 2013 [cit. 2013-06-20]. Dostupné z WWW: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Edvard_Bene%C5%A1.jpg>.

Obrázek č. 3: Emil Hácha (1872-1945)

Zdroj: Emil Hácha. In *hacha.cz* [on-line]. 2013 [cit. 2013-06-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.hacha.cz/>>.

Obrázek č. 4: Klement Gottwald (1896-1953)

Zdroj: Klement Gottwald. In *hrad.cz* [on-line]. 2013 [cit. 2013-06-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/prezidenti-v-minulosti/klement-gottwald.shtml>>.

Obrázek č. 5: Antonín Zápotocký (1884-1957)

Zdroj: Antonín Zápotocký. In *hrad.cz* [on-line]. 2013 [cit. 2013-06-20]. Dostupné z WWW: <http://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/prezidenti-v-minulosti/antonin-zapotocky.shtml>.

Obrázek č. 6: Antonín Novotný (1904-1975)

Zdroj: Antonín Novotný. In *hrad.cz* [on-line]. 2013 [cit. 2013-06-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/prezidenti-v-minulosti/antonin-novotny.shtml>>.

Obrázek č. 7: Ludvík Svoboda (1895-1979)

Zdroj: Ludvík Svoboda. In *hrad.cz* [on-line]. 2013 [cit. 2013-06-20]. Dostupné z WWW: <http://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/prezidenti-v-minulosti/ludvik-svoboda.shtml>.

Obrázek č. 8: Gustáv Husák (1913-1991)

Zdroj: Gustáv Husák. In *hrad.cz* [on-line]. 2013 [cit. 2013-06-20]. Dostupné z WWW: <http://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/prezidenti-v-minulosti/gustav-husak.shtml>.

Obrázek č. 9: Václav Havel (1936-2011)

Zdroj: Václav Havel. In *hrad.cz* [on-line]. 2013 [cit. 2013-06-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/prezidenti-v-minulosti/vaclav-havel.shtml>>.

Obrázek č. 10: Václav Klaus (1941)

Zdroj: Václav Klaus. In *hrad.cz* [on-line]. 2013 [cit. 2013-06-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/prezidenti-v-minulosti/vaclav-klaus/zivotopis.shtml>>.

Obrázek č. 11: Miloš Zeman (1944)

Zdroj: Miloš Zeman. In *hrad.cz* [on-line]. 2013 [cit. 2013-06-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/soucasny-prezident-cr-milos-zeman/zivotopis.shtml>>.